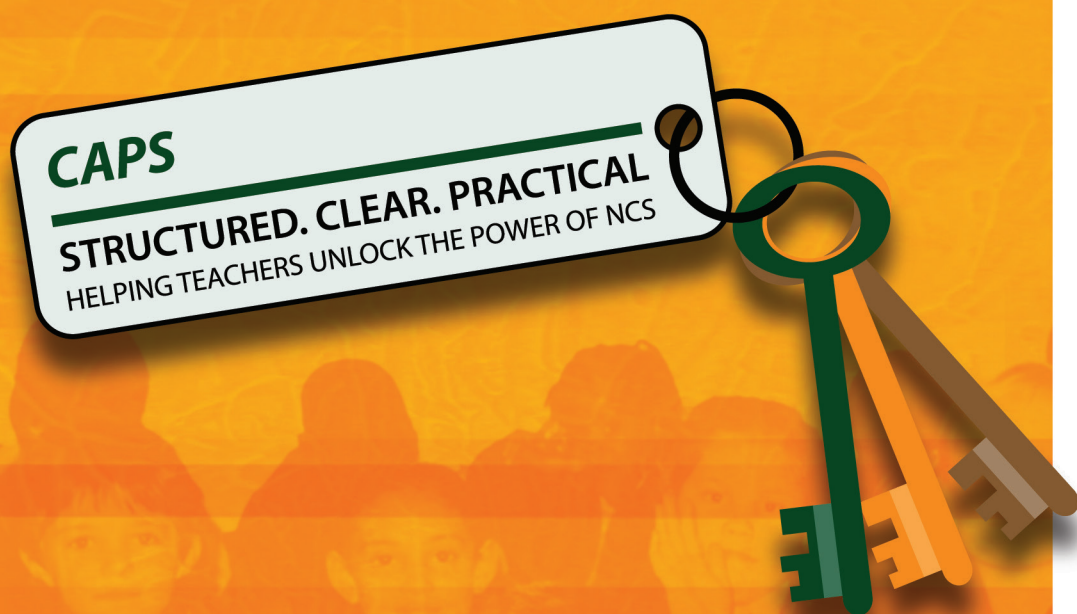

National Curriculum Statement (NCS)

*Curriculum and Assessment
Policy Statement*

**FOUNDATION PHASE
GRADES 1 – 3**

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Department of Basic Education

222 Struben Street

Private Bag X895

Pretoria 0001

South Africa

Tel: +27 12 357 3000

Fax: +27 12 323 0601

120 Plein Street Private Bag X9023

Cape Town 8000

South Africa

Tel: +27 21 465 1701

Fax: +27 21 461 8110

Website: <http://www.education.gov.za>

© 2016 Department of Basic Education

DRAFT COPY

**TSHITATAMENNDE TSHA PHOḒISI YA KHARIKHUḒAMU NA U LINGA GIREIDI
DZA 1-3**

TSHIVENḐA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI

ZWI RE NGOMU

	KHETHEKANYO YA 1: U DIVHADZA TSHITATAMENNDE TSHA PHOLISI TSHA KHARIKHULAMU NA U LINGA	4
1.1	SIANGANE	4
1.2	NYANGAREDZO	4
1.3	NDIVHONYANGAREDZI YA KHARIKHULAMU YA AFRIKA TSHIPEMBE	5
1.4	U AVHELA TSHIFHINGA	6
1.4.1	Vhuimo ha Fhasi	6
1.4.2	Vhuimo ha Vhukati	7
1.4.3	Vhuimo ha Ntsha (Sinia)	8
1.4.4	Gireidi dza 10-12	8
	KHETHEKANYO YA 2: U DIVHADZA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI KHA VHUIMO HA FHASI	9
2.1	NYAMBO KHA TSHITATAMENNDE TSHA PHOLISI YA KHAKHIKHALAMU NA U LINGA	9
2.1.1	Maimo a nyambo	9
2.1.2	Ndivho dza u guda Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili	10
2.1.3	U funza Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili	12
2.1.4	Zwikili zwa Luambo zwa Luambo lwa u Engedza la Vhuvhili	13
2.1.5	Tshaka dza Jitheresi	13
2.1.6	Milayo na Zwivhumbeo zwa Luambo	16
2.1.7	Tshoho na Thero	16
2.1.8	Mafunzele kana Maitete a u Funza (Pedagogy and Methodology)	17
2.1.9	Ndangulo ya Kijasirumu na Zwishumiswa	17
2.2	U LINGA KHA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI	17
2.3	U AVHELA TSHIFHINGA NA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA (TIME ALLOCATION AND TIME TABLING)	18
2.4	U PHUROMOTIWA NA U PFUKELA KHA GIREIDI I TEVHELAKHO (U PHASA): GIREIDI 1 - 3	18
2.5	U REKHODA NA U RIPOTA: GIREIDI 1-3	18
2.6	ZWISHUMISWA ZWA TIKEDZA U GUDA NA U FUNZA	18
	KHETHEKANYO YA 3: NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI (LEV) GIREIDI YA 1-3	20
	GIREIDI YA 1 THEMO YA 1	31
	GIREIDI YA 1 THEMO YA 2	33
	GIREIDI YA 1 THEMO YA 3	34
	GIREIDI YA 1THEMO YA 4	37

GIREIDI YA 2 THEMO YA 1	43
GIREIDI YA 2 THEMO YA 2	47
GIREIDI YA 2 THEMO YA 3	51
GIREIDI YA 2 THEMO YA 4	55
GIREIDI YA 3 THEMO YA 1	62
GIREIDI YA 3 THEMO YA 2	66
GIREIDI YA 3 THEMO YA 3	70
GIREIDI YA 3 THEMO YA 4	75
GULOSARI	77

KHETHEKANYO YA 1: U DIVHADZA TSHITAMENNDE TSHA PHOLISI TSHA KHARIKHUḐAMU NA U LINGA

1.1 SIANGANE

Tshitamennde tsha Kharikhulamu ya Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (TKL) NCS)) tshi ḑalutshedza pholisi nga ha kharikhulamu na u linga kha miḑwaha ya u dzhena tshikolo. Gireidi ya T nga Tshivenḑa ndi Gireidi ya u Tanganedza (Gireidi ya T).

U itela u khwinisa kufunzele kwa kharikhulamu iyi, ho shandukiswa Tshitamennde tsha Kharikhulamu ya Lushaka hune tshanduko dza ḑo thoma u shuma nga ḑwedzi wa Phando 2012. Ho bveledzwa ḑiḑwalwa ḑa Tshitamennde tsha Pholisi tsha Kharikhulamu na u Linga tsha Lushaka ḑithihi ḑi pfeseseaho hu u itela uri thero iḑwe na iḑwe i vhe na ḑiḑwalwa ḑayo. ḑiḑwalo ḑi ḑi khou ya u shuma vhuimoni ha maḑwalwa a kale ane a nga sa zwitamennde zwa thero dzoḑhe, Tsembamaitele a Mbekanyamushumo ya u Guda na Tsembamalingele a Thero u bva kha Gireidi ya T-12.

1.2 NYANGAREDZO

- (a) *Tshitamennde tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (Phando 2012) tsho imela mulayo wa u guda na u funza kha zwikolo zwa Afrika Tshipembe nahone tsho imela zwi tevhelaho:*
- (i) Tshitamennde tsha Kharikhulamu na u Linga tsha Lushaka tsha thero iḑwe na iḑwe yo randelwaho;
 - (ii) ḑiḑwalo ḑa pholisi, Pholisi ya Lushaka malugana na ḑhoḑea dza mbekanyamushumo na u aluswa ya Tshitamennde tsha Kharikhulamu ya Lushaka Gireidi ya T-12; na
 - (iii) ḑiḑwalo ḑa pholisi, Phurothokhoḑo ya Lushaka ya u Linga ya Gireidi T-12 (Phando 2012).
- (b) *Tshitamennde tsha Kharikhulamu ya Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (Phando 2012) tshi ima vhudzuloni ha zwitamennde zwa kharikhulamu ya lushaka zwivhili zwine zwa khou shumiswa zwa zwino, zwine zwa vha*
- (i) *Tshitamennde tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsho Khwinifhadzwaho tsha Gireidi ya T-9, Gazethe ya Muvhuso ya Nomboro 23406 ya 31 Shundunthule 2002, na*
 - (ii) *Tshitamennde tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsho Khwinifhadzwaho tsha Gireidi ya 10-12, Gazethe ya Muvhuso ya Nomboro 25545 ya 6 Tshimedzi 2003 na Nomboro 27594 ya 17 Shundunthule 2005.*
- (c) *Zwitamennde zwa kharikhulamu zwa lushaka sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha pharaḑhukhu ya(i) b(ii) na zwo faredza maḑwalwa a pholisi a tevhelaho ane a ḑo shandukiswa nga zwiḑuku nga zwiḑuku, vhudzuloni hazwo ha shumiswa Tshitamennde tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (Phando 2012). Tshandukiso iyi i ḑo thoma u shumiswa nga 2012-2014.*
- (i) *Zwitamennde zwa Thero / Sia ḑa u Guda, Tsembamaitele ya Mbekanyamushumo dza u Guda na Tsembamaitele a Mbekanyamushumo dza u Linga dza Gireidi ya T-9 na Gireidi ya 10-12;*
 - (ii) *ḑiḑwalo ḑa pholisi, Pholisi ya Lushaka ya u linga na ndalukano dza zwikolo kha Bennde ya u Pfumbudza na Pfunzo Nyangaredzi, yo rwelwaho ḑari kha ḑdivhadzo ya Muvhuso ya Nomboro 124 kha Gazete ya Muvhuso ya Nomboro 29626 ya 12 Luhuhhi 2007;*
 - (iii) *ḑiḑwalo ḑa pholisi, ḑhanziela ya ḑḑha ya Lushaka (National Senior Certificate): Ndalukano ya Vhukoni ha vhuimo ha 4 ha Muangarambo wa Ndalukano ya Lushaka (National Qualifications*

Framework (NQF); le ja anqadziwa kha Gazethe ya Muvhuso ya Nomboro 27819 ya 20 Fulwana 2005;

- (iv) *Liñwalo ja phojisi, Khwinifhadzo (Adendamu) ya liñwalo ja phojisi, Thanziela ya Ntsha ya Lushaka: Ndalukano ya Vhukoni ha vhuimo ha 4 ha Muangarambo wa Ndalukano ya Lushaka (National Qualifications Framework (NQF), malugana na vhagudi vha vhaholefhal, le ja anqadziwa kha Gazethe ya Muvhuso ya nomboro 29466 ya 11 Nyendavhusiku 2006, yo katelwa ngomu kha liñwalo ja Phojisi ja Phojisi ya Lushaka ya malugana na thodea dza mbekanyamaitele na u pfukela phanda zwa Tshitatamennde tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12; na*
- (v) *Liñwalo ja phojisi, Khwinifhadzo (Adendamu) ya liñwalo ja phojisi, Thanziela ya Ntsha ya Lushaka: Ndalukano ya Vhukoni ha vhuimo ha 4 ha Muangarambo wa Ndalukano ya Lushaka (National Qualifications Framework (NQF), malugana na Phurothokholo ya Lushaka ya u Linga (Gireidi T-12), sa zwe ya dzudzanyiswa zwone kha Ndivhadzo ya Nomboro 1267 kha Gazete ya Muvhuso ya Nomboro 29467 ya 11 Nyendavhusiku 2006.*
- (d) *Liñwalo ja phojisi, Phojisi ya Lushaka ya malugana na thodea dza mbekanyamaitele na u pfukela phanda zwa Tshitatamennde tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12, na khethekanyo dzine dza vha kha Phojisi ya Kharikhulamu na u Linga sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha Ndima ya 2, 3 na 4 dza heji liñwalo, zwi vhumba tshipida tsha maga ane a fanela u tevhedzwa na maimo kana zwitandadi zwa Tshitatamennde tsha Kharikhulamu ya Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (Phando 2012). Ngauralo, u ya nga ha Khethekanyo 6A ya Mulayo wa Zwikolo zwa Afurika Tshipembe (Mulayo wa Vhu 84 wa 1996), i vhumba tshipida tsha muteo une ngawo, Minista wa Pfunzo ya Muteo a tsha mvelelo na zwitandadi zwa fhasisa, khathihi na maitete na maga u itela u linga zwine vhagudi vha tea u zwi swikelela kha zwikolo zwa nnyi na nnyi na zwo diimisaho nga zwothe.*

1.3 NDIVHONYANGAREDZI YA KHARIKHULAMU YA AFRIKA TSHIPEMBE

- (a) Tshitatamende tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12 tshi bvisela khagala zwine zwa dzhiwa sa ndivho, vhukoni na zwa ndeme zwine zwa tea u gudiwa. Tshone i ita uri vhagudi vha wane na u shumisa ndivho na vhukoni nga ndila dzine dza disa mbuelo matshiloni avho. Ngauralo, kharikhulamu i tshuwedza uri vhagudi vha vhe na ndivho yo godombelaho ya vhupo hapo, zwi sa ambi u dzhiela fhasi kana u sathula kuhumbulele kwa mashangodavha.
- (b) Tshitatamende tsha Kharikhulamu ya Lushaka tsha Gireidi ya T-12 tshi na mishumo heyi:
- u shomedza vhagudi, zwi sa sedzi vhubvo, tshiimo tsha ikonomi na matshilisano, murafho, mbeu, tshiimo tsha mirado na thalukanyo, musi hu tshi netshedzwa ndivho, vhukoni na ndeme zwa zwine zwa tea u gudiwa uri vhagudi vha khunyeledze mbidzo yavho, na u vha vhashumeli kha vhupo ha havho sa vhadzulapo vha shango lo vhotholowaho;
 - u dzudzanya vhuswikeli kha pfunzo ya ntsha;
 - u leludza muratho kha vhagudi u bva kha tshimiswa tsha vhugudi u ya kha tshimiswa tsha mushumo; na
 - u netshedza vhatholi mbonwasia yo edanaho na vhukoni ha mugudi.
- (c) Tshitatamende tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12 tsho ditika nga milayo i tevhelaho:
- Tshanduko ya matshilisano kha vhadzulapo: u vhona uri nangoho tshayandinganyelo ye ya vha i hone siani ja pfunzo yo fheliswa, vhadzuloni hayo hu dzudzanywe khonadzeo dzine dza edana dza pfunzo u itela zwitshavha zwothe;
 - U guda nga u didzhenisa khazwo na vhusedzi: u tshuwedza u didzhenisa kha maitete a vhusedzi kha ngudo, u fhirisa u guda ha u tou netshedzwa zwo fhelaho sa yone ngoho;

- Ndivho ya n̄tha na vhukoni ha n̄tha: maimo o linganywaho a fhasisa (gumotuku / minimamu) a n̄divho na vhukoni zwi teaho u swikelwa kha gireidi iñwe na iñwe zwo tiwaho ya dovha ya ñea maimo a n̄tha a swikeleaho kha thero dzoṭhe;
 - U bvela phanḁa: zwi re ngomu na vhuvha kana zwi re mafhungoni kha gireidi iñwe na iñwe zwi sumbedza u bvela phanḁa u bva kha zwithu zwa tswititi u ya kha zwa tserekano;
 - Pfanelo dza vhathu, vhuṭanganyi ha vhathu, fhethuvhupo na vhulamukanyi ha matshilisano a vhathu: u dzhenisa pfunzoni maitete na maga ane a tea u tevhedzelwa malugana na vhulamukanyi ha mupo na matshilisano na pfanelo dza vhathu sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha Ndayotewa ya Riphabuḁiki ya Afrika Tshipembe. Tshitatamennde tsha Phol̄isi tsha Kharikhulamu na u Linga tsha Lushaka a tshi nyefuli kana u dzhiela fhasi zwithu zwa phambano zwi no nga sa vhushayi, u sa eḁana, murafho, mbeu, luambo, miñwaha/vhukale, vuholefhali na zwiñwe;
 - U dzhiela n̄tha kana u ñea ndeme sisiṭeme ya n̄divho yapo: u ṭanganedza lupfumo lwa ðivhazwakale na ifa zwa shango ḁino sa zwithu zwa ndeme siani ḁa u fhaṭa mikhwa sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha Ndayotewa; na
 - U fulufhedzea, u tendisea, zwa ndeme na vhukoni: u dzudzanya pfunzo ine vhuvha hayo vhu a vhambedzea na ha mañwe mashango ho sedzwa tshileme (ndeme), vhugoḁombeli na zwiñwe.
- (d) Tshitatamennde tsha Kharikhulamu ya Lushaka tsha Gireidi ya Ṭ-12 tsho ḁiimisela u bvedza vhagudi vhane vha kona u:
- topola kana u ṭalusa na u tandulula thaidzo na u ñea muhumbulo kana u dzhia tsheo yo dziaho (u humbula nga n̄ḁila yo vhibvaho);
 - shuma zwavhuḁi u woṭhe na musi u na vhañwe sa muraḁo wa tshigwada;
 - ḁilanga na u laula mishumo yavho nga n̄ḁila i pfaḁzaho nahone ine ya nyaula;
 - kuvhanganya, u saukanya, u dzudzanya na u sengulusa mafhungo;
 - davhidzana nga n̄ḁila i pfaḁzaho musi hu tshi khou shumiswa zwikili zwa u tou vhona, zwiga na luambo nga n̄ḁila dzo fhambanaho;
 - shumisa saintsi na thekhinoḁodzhi nga n̄ḁila i pfaḁzaho zwavhuḁi, hu na huḁifhinduleli siani ḁa mupo na mutakalo wa vhañwe; na
 - sumbedza u pfesesa ḁifhasi sa tshiimiswa tshine ha vha na vhushaka khatsho. Nga mañwe maipfi, hu tea u ḁivhiwa uri nyimele ya u tandulula thaidzo a yo ngo ḁiimisa nga yoṭhe.
- (e) Vhukateli vhu tea u vha mudzi muhulwane siani ḁa u dzudzanya, u pulana na u gudisa tshikoloni tshiñwe na tshiñwe. Hezwi zwi nga itea musi vhadededzi vhoṭhe vha tshi pfesesa u kona u ḁivha na u tandulula zwi thivhelaho kana u thithisa u guda, vha dovha hafhu vha kona u pulanela nyimele dzo fhambanaho. Khii kana ndeme ya u langula u vhukateli ndi u vhona uri zwithithisi zwo topolwa na uri zwo shuñwa nga zwiimiswa zwa u ñea thuso zwo teaho nga ngomu ha zwitshavha zwa tshikoloni, hu tshi dzheniswa na vhagudisi, thimu dza u ñea thuso dzo tiwaho kha Tshiṭiriki, thimu dza u thusa dza kha maimo a zwiimiswa. U shuma na zwikundisi kilasini, vhagudisi vha tea u shumisa zwiṭirathedzhi zwo fhambanaho sa zwe zwa dzheniswa kha *Ndededzi ya u Gudisa na u Guda ha Vhukateli (2010) (Guidelines for Inclusive Teaching and Learning)* ya Muhasho wa Pfunzo ya Muteo.

1.4 U AVHELA TSHIFHINGA

1.4.1 Vhuimo ha Fhasi

- (a) Tshifhingana tsha u gudisa tsha thero dza Vhuimo ha Fhasi tsho ima nga n̄ḁila i tevhelaho:

THEREO	GIREIDI YA T (AWARA)	GIREIDI YA 1 (AWARA)	GIREIDI YA 2 (AWARA)	GIREIDI YA 3 (AWARA)
Luambo lwa Hayani	10	8/7	8/7	8/7
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	N/A	3/2	3/2	3/4
Luambo lwa u Engedza lwa u vhuvhili	N/A	1	1	1
Mbalo	7	7	7	7
Zwikili zwa Vhutshilo	6	6	6	7
• Ngivho ya Muteo	(1)	(1)	(1)	(2)
• Vhutsila na Mishumo ya Zwanḡa (Arts na Craft)	(2)	(2)	(2)	(2)
• Ngudo ya Nyonyoloso	(2)	(2)	(2)	(2)
• Ngudamutakalo na Matshilisano	(1)	(1)	(1)	(1)
TSHIVHALOGUṼE	23	24	24	26

- (b) Tshifhinga tsha u gudisa kha Gireidi ya ṽ ndi awara dza 23. Tshifhinga tsha Gireidi dza 1-2 ndi awara dza 24; ngeno tsha Gireidi ya 3 hu awara dza 26.
- (c) Luambo lwa Hayani kha Gireidi ya ṽ lwo avhelwa awara dza 10. Awara dza nḡhesa kana gumofulu ḡa awara dza 8 na gumoṽuku ḡa awara dza 7 dzo avhelwa Luambo lwa Hayani kha Gireidi dza 1-3. Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma kha Gireidi ya 1-2 lwo avhelwa gumofulu ḡa awara 3 na gumoṽuku ḡa awara 2; ngeno kha Gireidi 3 ho avhelwa gumofulu ḡa awara 4 na gumoṽuku ḡa awara 3. Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili kha Gireidi 1-3 lwo avhelwa awara 1.
- (d) Thero ya Mbalo u bva kha Gireidi ya ṽ u swika 3 yo avhelwa awara dza 7. Thero ya Zwikili zwa Vhutshilo kha Gireidi ya ṽ-2 yo avhelwa awara dza 6; ngeno kha Gireidi ya 3 yo avhelwa awara dza 7 sa zwe zwa sumbedziswa kha zwitange (buraketse).

1.4.2 Vhuimo ha Vhukati

- (a) Tshifhinga tsha u gudisa kha Vhuimo ha Vhukati (Gireidi dza 4-6) tsho dzudzanywa kha thebuḡu i re afho fhasi nga nḡila i tevhelaho:

THERO	AWARA
Luambo lwa Hayani	6
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	5
Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili	2
Mbalo	6
Saintsi ya Mupo na Thekhinoḡodzhi	3.5
Saintsi dza Matshilisano	3
Zwikili zwa Vhutshilo	4
• Vhutsila (Creative Arts)	(1.5)
• Ngudo ya Nyonyoloso	(1)
• Ngudamutakalo na Matshilisano	(1.5)
TSHIVHALOGUṼE	29.5

1.4.3 Vhuimo ha Ntsha (Sinia)

a) Tshifhinga tsha u gudisa kha Vhuimo ha Ntsha (Gireidi dza 7-9) tsho dzudzanywa nga ntsha i tevhelaho:

THERO	AWARA
Luambo lwa Hayani	5
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	4
Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili	2
Mbalo	4.5
Saintsi dza Mupo	3
Saintsi dza Matshilisano	3
Thekhinolodzhi	2
Saintsi dza Ndango ya Ikonomi	2
Ngudo ya Vhutshilo	2
Vhutsila na Mvelele	2
TSHIVHALOGUṬE	29.5

1.4.4 Gireidi dza 10-12

(a) Tshifhinga tsha u gudisa kha Gireidi ya 10-12 tsho dzudzanywa nga ntsha i tevhelaho:

THERO	U AVHELA TSHIFHINGA NGA VHEGE (AWARA)
Luambo lwa Hayani	4.5
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	4.5
Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili	2
Mbalo	4.5
Ngudo ya Vhutshilo	2
Tshivhalo tsha fhasisa tsha thero tharu dzine ha nangwa khadzo u bva kha Tshigwada B - Anekitsha B, Thebulu B1-B8 dza liṅwalo la pholisi, <i>Pholisi ya lushaka ya malugana na thodea dza mbekanya-maitete na u pfukela phanda zwa Tshitatamennde tsha Kharikhulam tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12</i> , zwi tshi bva kha nzudzanyo dza pharagirafu ya 28 ya liṅwalo la pholisi lo bulwaho afho ntsha.	12 (3x4h)
TSHIVHALOGUṬE	29.5

Tshifhinga tsho avhelwaho nga vhege tshi nga shumiselwa fhedzi thero dza TKL (NCS) dzi todeaho dza tshivhalo tsha fhasisa sa zwe zwa sumbedziswa afho ntsha. Tshifhinga a tshi tei u shumiselwa thero dza u engedzedza dzo engedzwaho kha mutevhe wa thero dza tshivhalo tsha fhasisa. Arali mugudi a tshi toda u nekedza kana u ita thero dza u engedzedza, tshifhinga tsho engedzwaho tshi tea u avhelwa u itela u nekedza idzi thero.

2. KHETHEKANYO YA 2: U ḂIVHADZA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI KHA VHUIMO HA FHASI

2.1 NYAMBO KHA TSHITATAMENNDE TSHA PHOLISI YA KHAKHIKHALAMU NA U LINGA

Luambo ndi tshishumiswa tshi shumiswaho kha u humbula na vhudavhidzani. Lu dovha hafhu lwa vha Ḃila ya mvelele na u takalela vhuḂi ha luambo lu kovhekanywaho vhuḂi ha vhatu u itela u pfesesa liffhasi line vha khou tshila khalo. U guda u shumisa luambo zwavhuḂi zwi ita uri vhuḂi vha kone u humbula na u wana Ḃivho, u bvisela khagala vhuḂi havho, vhuḂipfi na mihumbulo, u davhidzana na vhaḂwe na u langa shango lavho. Lu dovha lwa Ḃea vhuḂi zwivhumbeo zwinzhi na mihumbulo yo pfumaho, nga maḂa zwine zwa nga shumiswa u ita uri liffhasi lavho li vhone li la kale kha zwine la vha zwone; lavhuḂi u fhirisa zwine la vha zwone; li tshi pfalesa u fhirisa zwine la vha zwone. Ndi nga luambo hune u fhambana ha mvelele na matshiliso zwa sumbedzwa na u fhatwa, ndi luambo lune lwa nga ita uri zwo fhatwaho zwi shandukiswe, zwi hudzwe na u lulamiswa.

2.1.1 Maimo a nyambo

U guda luambo kha Vhuimo ha VhuḂi ho angaredza nyambo dzothe dza tshiofisi dza Afrika Tshipembe, 7a, Afrikaans, English, isiNdebele, isiXhosa, isiZulu, Sepedi (Sesotho sa Leboa), Sesotho, Setswana, Siswati, Tshivenda, Xitsonga na nyambo dzi si dza tshiofisi, dzine dza vha Arabic, French, German, Gujarati, Hebrew, Hindi, Italian, Latin, Modern Greek, Portuguese, Spanish, Tamil, Telugu, Urdu. Nyambo dzothe dza tshiofisi dzi nga funziwa nga Luambo lwa Hayani, Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma kana lwa u Engedza lwa Vhuvhili hune idzo nyambo dza bveledzwa kana u shumiswa hone.

Luambo lwa Hayani ndi luambo lwa u thoma u wanwa nga vhuḂi, ngeno Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma lu luambo lu guḂiwaho hu u tou inga kha ulwo luambo lwa hayani. Luambo la u Engedza lwa Vhuvhili ndi luambo lu guḂiwaho hu tshi khou engedzwa kha ulwo luambo lwa muthu lwa hayani, lu Ḃeaho khonadzeo ya vhudavhidzani ho Ḃandavhuwaho na vhuḂi ha nyambo nnzhi. Ndi luambo lune lwa nga shumiswa kha tshishavha kana kha mvelele nahone lu nga tutuwedza u aluwa ha lushaka na u pfesesa u Ḃangelana ha mvelele. Vhunzhi ha zwickolo zwa Afrika Tshipembe a zwi gudisi nyambo dza hayani dza vhaḂwe kana dza vhuḂi vhothe vho Ḃinwalisaho, fhedzi vha nga gudisa luthihi kana mbili dza nyambo dza hayani. Zwenezwo-ha, madzina **Luambo lwa Hayani**, **Luambo lwa u Engedzedza lwa u Thoma** na **Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili** hu ambiwa maimo a vhuḂi ha u gudisa luambo, hu si luambo lwapo (Hayani) kana lwe lwa wanwa (sa kha **Nyambo dza u Engedza**). Kha iyi pholisi, hu tshi ambiwa nga **Luambo lwa Hayani**, zwi tea u Ḃivhea uri hu khou ambiwa vhuimo, hu si luambo lwone luḂe lini.

Vhuimo ha Luambo lwa Hayani vhu Ḃekedza vhuḂi ha luambo zwine zwa Ḃea muteo wa zwickili zwa u davhidzana na vhaḂwe vhatu zwine zwa ḂoḂea hune ha tshilwa hone na zwickili zwa u kona u pfesesa zwa pfunzo zwine zwa ḂoḂea kha u guda kha masia othe a kharikhulamu. Hu na khwaḂisedzo ya u gudisa zwickili zwa u thetshesela, u amba, u vhalala na u Ḃwala kha vhuimo uvhu ha luambo. Vhuimo uhu vhu Ḃetshedza vhuḂi vhuḂi ha zwibveledzwa, u takalela vhuḂi ha luambo na ha u humbulela vhuḂi ha vha Ḃetshedza vhuḂi ha u vhumbulula, u humbulela na u khwaḂisedza kupfesesele kwa liffhasi line vha tshila khalo. Fhedzi-ha, khwaḂisedzo na tshikalo tsha zwickili zwa u thetshesela na u amba u bva kha Gireidi 4 u ya phanḂa zwi fhasi ha khwaḂisedzo na tshikalo tsha zwickili zwa u vhalala na u Ḃwala.

Luambo lwa u Engedzedza lwa u Thoma zwi amba luambo lune lu si vhe lwa Ḃamuni, fhedzi lune lwa shumiswa kha nyambedzano kha tshishavha, zwi amba uri ndi luambo lwa u guda na u funza kha pfunzo. Kharikhulumu i Ḃekedza thikhedzo yo khwaḂihaho kha vhuḂi vha Ḃo shumisa Luambo lwa u Engedzedza lwa u Thoma sa luambo lwa u guda na u funza. Mafheloni a Gireidi ya 9 vhuḂi avha vha tea u kona u shumisa Luambo lwa Hayani na Luambo lwa u Engedzedza lwa u Thoma zwavhuḂi vhe na vhuḂifulufheli u itela Ḃivho dzo fhambanaho hu tshi katelwa na u guda.

Afrika Tshipembe, vhagudi vhanzhi vha thoma u shumisa luambo lwa u engedza lwa English sa Luambo lwa u Guda na Funza kha Gireidi ya 4 u ya phanḑa. Hezwi zwi amba uri vha tea u swikelela kha vhuimo ha nḑha ha vhukoni ha English mafheloni a Gireidi ya 3, vha dovha vha tea u kona u vhala zwavhuḑi nga English.

Tshiimo tsha Luambo lwa u Engedzedza lwa u Thoma tshi dzhia uri musi vhagudi vha tshi swika tshikoloni lwa u tou thoma, zwi a itea uri vha vha vha si na nḑivho ya luambo ulwo. Ngauralo, miḡwaha ya u thoma i fanela u tou fombe kha u bveledza vhukoni ha vhagudi u itela uri vha kone u pfesesa na u amba luambo ulwo. Hu fanela u bveledzwa muteo wa zwikili zwa vhudavhidzani. Vhagudi vha Gireidi ya 2 na ya 3 vha ranga nga u fhaḑa nḑivho ya u vhala na u ḡwala u bva henefha kha muteo wa oraḑa. Vha dovha hafhu vha shumisa zwikili zwa ḡitheresi (u vhala na u ḡwala) zwe vha guda kha Luambo lwa Hayani.

Kha Vhuimo ha Vhukati na ha Nḑha, vhagudi vha svela phanḑa na u khwaḑhisedza zwikili zwa u thetshesela, u amba na u ḡwala. Vhonzhi ha vhagudi nga hetshi tshifhinga vha vha vha khou guda nga English (Tshiisimane), Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma, lune lwa sa vhe luambo lwa ḑamuni. Ngauralo, sa izwi luambo lwa u guda hu si luambo lwavho, vha tea u lu shumisesa u itela u ḑivha zwinzhi nga halwo, zwiulu ho sedzwa tshikili tsha u humbula na u elekanya. Hezwi zwi sia zwi khou bveledza zwikili zwa u humbula zwa maimo a nḑha, zwine vha ḑo zwi shumisa kha thero dzine dza nga sa Saints, Mbalo, na dziḡwe dzine dza gudwa nga English (Tshiisimane). Vhagudi vha dovha hafhu vha shumisesa vhanzhi ha zwibveledzwa nga nḑila ine vha bveledza vhukoni ha zwithu zwo fhambanaho, u fana na u kona u humbulela, ngeno vha tshi khou shumisa Luambo lwa lwavho lwa Nyengedzedzo.

Musi vhagudi vha tshi swika kha Vhuimo ha Nḑha, vha tea u vha vho no vha na nḑivho yo ḑanḑavhuwaho ya Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma, vuhulu ho sedzwa zwikili zwa u humbula na u elekanya ha maimo a nḑha. Fhedzha, ngoho ndi ya uri vhanzhi ha vhagudi vha kundelwa u ita nyambedzano kana u davhidzana nga nḑila i pfadzaho musi vha tshi khou shumisa Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma. Ngauralo, khaedu kha Gireidi dza 1 - 3 ndi ya u dzudzanya thikhedzo u itela vhagudi avho khathihi na u vhone uri nzudzanyo ya kharikhulamu i khou svela phanḑa kha vhagudi avho na u swikelela zwikalo kana maimo sa zwe zwa itiswa zwone u itela uri vhagudi vha kone u swikelela thodea dza gireidi dzi tevhelaho. Maimo haya a tea u vha nga nḑila ine vhagudi vha tea u kona u shumisa luambo lwa u engedza nga nḑila ya maimo a nḑha hu ndingedzo dza u vha dzudzanyela musi vha tshi ya phanḑa na pfunzo dza nḑha kana kha ḡifhasi ḡa mushumo.

2.1.2 Ndivho dza u guda Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili

2.1.2.1 Ndivhonyangaredzi

U ḑuḑuwedza ḑivhanyambonzhi

ḑivhanyambonzhi kana nyambanyambonzhi ndi tshishumiswa tsha ndeme malugana na u fhaḑa nyandano ya u tshilisana na u bveledzisa tshitshavha uri tshi vhe tshithu tshithi. Afurika Tshipembe ndi shango ḡo pfumaho nyambo nanzhi dza tshiofisi dzine dza swika fumi-thi. Ngauralo, ndi zwa ndeme uri, hune zwa konadzea, vhana vha gude nyambo nyengedzedzwa vha tshe vhaḑuku. Hu na zwivhuya zwa u alusa mihumbulo sa zwine ḑoḑisiso dza sumbedzisa zwone uri u guda nyambo nyengedzedzwa zwi bveledza u tepa ha mihumbulo. Nyambo nyengedzedzwa dzi gudiwa khwiḡesa arali vhana vha na muteo wavhuḑi kha Luambo lwa Hayani (LH). Luambo lwa Hayani ndi muteo wo khwaḑhaho wa u guda nyambo nyengedzedzwa kha nyimele ya nyambonzhi.

Musi vhana vha tshi thoma u guda luambo nyengedzedzwa kha Gireidi ya 1 hu nga vha nga vhuimo ha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma kana LNV, vha tea u fhaḑa muteo wa orala wo khwaḑhaho na kha u bviselwa khagala kha u ḡwala idzi nyambo. Vha tea u pfa zwinzhi nga ha luambo lwo ambiwaho lu leluwaho lune vha ḑo lu pfesesa lu kha nyimele. U thetshesela mudededzi a tshi vha **anetshele na u vhala tshiḑori** kha Bugu Khulu ndi nḑila yavhuḑi ya u ita izwi, zwi ḡea nyimele i pfeseseaho ya nyaluwo ya ḑivhaipfi ya dovha ya thusa vhana kha nyaluwo ya u bveledzisa ḡitheresi. Musi u pfesesa ha vhana hu tshi khou aluwa, vha ḑoḑa zwikhala zwinzhi zwa u thetshesela na u amba luambo nga nḑila yo leluwaho. Vha ḑoḑa zwikhala zwa u ḑi ḑumanya na nḑivho ya vhukuma, sa tsumbo, kha zwiimo zwa u thoma izwi zwi nga dzhia maitete a u fhindula ndaela kha luambo lwo sedzwaho.

Ndizwa ndeme u zwi vhea muhumbuloni uri vhana vha vhuya vha kona u vhala na u űwala nga LH, vha a kona u zwi rathisela kana u pfukisela kha űdivho na zwikili zwa űitheresi kha u vhala na u űwala LET na LEV:

- űdivho ya mibvumo – vhukoni ha u khethekanya na u paűekanya madungo na mibvumo
- űdivho ya milayo ya kuűwalele kwa luambo (orthographic awareness) – u pfesesa milayo ya kuűwalele kwa luambo, hu tshi katelwa ngomu kupeleűele kwao na kushumisele kwa tswayo kha maledere o teaho.
- űdivho ya alifabethe – u pfesesa uri maűedere a imela mibvumo na uri mibvumo yo űangana i vhumba maipfi na mafhungo.
- u pfesesa uri űedere lo űwalwaho űiűwe na űiűwe űi na zwine űa amba zwone khathihi na uri u ri muthu a kone u vhala, u tea u ranga u űivha zwine maűedere a amba zwone.
- milayo ya kuűwalele, tsumbo, uri ri űwala na u vhala ri tshi bva kha tsha monde ri tshi ya kha tshauűa.
- maitete na mapfele nga u vhala na u űwala – arali vhagudi vha vha vhali na vhaűwali vha re na vhuűifulufheli kha LH, vha nga kona u fhirisela kana u rathisela hezwi zwiűirathedzhi kha u vhala na u űwala kha LET na LEV.
- űdivho ya magudiswa – űdivho ya magudiswa u bva kha luambo luűwe zwi a leluwa u i pfukisela kana u fhirisela kha luambo lu tevhelaho. Arali thero yo gudwa kha LH, zwi dzudzanya muteo wo khwaűhaho wa u bveledzisa űitheresi kha LET na LEV.

Kha LET, vhana vha tea u kona u vhala na u űwala vhe na vhuűifulufheli kha luambo lwo livhiwaho khalwo mafheloni a Gireidi 3, nga maanda arali vha tshi űo lu shumisa sa luambo lwa u guda kha Gireidi ya 4. Kha LEV, hune ha vha ho avhelwa tshifhinga tshiűuku, tshihulwane tshine tsha tea u dzhielwa nzhele ndi vhudavhidzani ha (orala) u amba.

Musi vhana vha tshi dzulela u vhala bugu dzo leluwaho nga LET na LEV, zwi sia vha khou andadzwa zwinzhi bviselwa khagala kha luambo lwo livhiwaho khalwo vha engedza űivhaipfi yavho. Vha nga űi dovha vha shumisa zwikili zwa u űwala zwavho zwiswa zve vha zwi wana u tikedza mveledziso ya luambo lwa orala. (tsumbo, u űwala maipfi kha bugu ya űivhaipfi ndi maitete avhuűi a u bveledzisa űivhaipfi).

Nyandano ya u tshilisana

Muhumbulo wa u thoma Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili lu alusa vhushaka ha matshilisano na u kutela phambano na u angaredzavhoűhe (luambo, mvelele na murafho) kilasirumuni na tshikoloni. U guda nyambo zwibveledza űdivho na u pfesesa u fhambana ha mvelele. U guda luambo luswa zwi tea u angaredza maitete a mvelele na mikhwa na űdowelo, sa, “u sedza fhasi u tshi amba na vhahulwane, u űanganyisa zwanűa /losha u tshi livhuwa nz.

Zwikolo zwi tea u vhona uri LEV lu funzwaho ndi luűwe lwa nyambo dza tshiofisi dza Afurika Tshipembe uri hu tshi nangiwa ulu luambo hu tea u kwamiwa vha Khoro Mbusi ya Tshikolo (SGB). Muhumbulo muhulwane wa kharikhuűamu ya LEV ndi u űuűuwedza u shumisa nyambo dzapo dza TshiAfurika na u tikedza-vho vha si vha ambi u guda luambo lwa TshiAfurika kha vhuimo ha LEV kha Vhuimo ha Mutheo zwi tshi thoma kha Gireidi ya 1. Mawanwa a űhoűuluso a sumbedza zwikolo zwine Luambo lwa u Guda na u Funzwa (LIGF) na Luambo lwa u Engedza lwa vha English kana Afrikaans, vhunzhi ha vhagudiswa vha luambo lwa TshiAfurika a vha koni u ambedzanana mirole na vhadededzi vhavho kha hedzi nyambo dzi dzhielwaho nűha. LEV lu űo vula zwikhala kha vhana vhoűhe u bvisa vhuűipfi havho nga dziűwe nyambo nga nűda ha English na Afrikaans. Vhadededzi vha űo űuűuwedzwa u thusa kha nyaluwo ya dziűwe nyambo nga nűda ha English na Afrikaans u angaredza phambano na u nyambanyambonzi.

2.1.2.2 Ndivhotiwa

U guda Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili zwi fanela u thusa vhagudi u:

- wana zwikili zwa luambo zwo teaho zwa luambo zwa u davhidzana nga nḑila kwayo nahone yo fanelaho hu tshi dzhielwa nzhele vha ṭanganedzaho mafhungo, ndivho na nyimele;
- thetshesela, u amba, u vhala/u ṭalela na u ṅwala nga luambo ulwo nga vhuḑifhinduleli na u ḑiphina. Zwikili hezwi na maime zwi fhaṭa muteo wa u guda wa vhutshilo hoṭhe;
- u bvisela khagala, nga u tou amba na u ṅwala, vhuḑipfi hawe u itela uri a pfe o vholowa na u ḑiphina musi a tshi shumisa luambo;
- shumisa luambo na kuhumbulele kwavho u wana zwinzhi nga ha vhone vhaṅe na mvelele dzo fhambanaho kha shango ḑine vha tshila khaḑo. Hezwi zwi ḑo vha thusa u amba tshenzhemo yavho na mawanwa avho nga ha shango nga u tou amba na nga u tou ṅwala
- u shumisa luambo u kona u swikelela na u langa vhudavhidzani kha dziṅwe nyimele. Ḓitheresi ya mafhungo ndi tshikili tsha ndeme kha uno 'murafho wa mafhungo' na u fhaṭa muteo wa u guda ha vhutshilo hoṭhe.
- u shumisa luambo sa yone nḑila ya u amba mafhungo nga ha ṭhoho dzo ḑoweleaho; u shumana na zwibveledzwa zwinzhi zwo ḑoweleaho; na u vhala zwibveledzwa u itela u ḑiphina, u wana mafhungo a muteo na u itela vhudavhidzani.

2.1.3 U funza Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili

U itela uri muthu a gude zwavhuḑi luambo lwa u engzedza, u tea u lu shumisesa nga hune zwa konadzea. Vhadededzi vha tea u ita uri vhagudi vha thetshesela na u vhala Luambo lwa u Engedza vha tshi itela ndivho dzo fhambanaho. Vha ṭoḑa u ṅewa tshifhinga tsha u thetshesela Luambo lwa u Engedzedza u itela ndivho nanzhi dzo fhambanaho na u pfesesa (tsumbo: mafhungo) na u ḑiphina (tsumbo: tshiṭori kana luimbo). Zwiuhulu hafhu, vha tea u wana tshifhinga tsha u vhala na u ṭalela Luambo lwa u Engedzedza u itela mafhungo (tsumbo: ṭhalutshedzo zwi tshi yelana na daigiramu), u ḑiphina (tsumbo: magazini) na u takalela ḑitheretsha (tsumbo: tshirendo). ṭhoḑisiso i sumbedza uri nḑila yavhuḑi ya u bveledza ḑivhaipfi ndi nga kha u vhala bugu nanzhi vhukuma. Hone-ha, ndi zwa ndeme u vhona uri zwibveledzwa zwa oraḑa, zwo ṅwaliwaho na zwi vhonevho zwi kha vhuimo ho eḑanaho vhagudi. Arali zwibveledzwa zwi tshi konḑa, vhagudi vha si tsha takalela u zwi vhala; ngeno-vho arali zwa leluwesa zwi tshi itisa uri vhagudi vha vhone zwi sa vha iteli khaedu, ngauralo vha sa takalele u zwi vhala. Mushumo muhulwane wa mudededzi ndi u vhona uri zwibveledzwa zwa a nangela vhagudi zwi yelane na murole wavho. Kha vhuimo hoṭhe ha 4-6, vhagudi vha tea u dzulela u thetshesela na u vhala zwibveledzwa zwine zwa khou ḑi endelela u vha itela khaedu.

Vhagudi vha tea u pfesesa ndivho ya u amba na u ṅwala u dzhiela nṭha vha ṭanganedzaho mafhungo. Kha Gireidi dza 1-3, ndi zwa ndeme uri vhagudi vha dzulele u wana muvhigo kha zwe vha ṅwala u itela uri vha vhone vhuikhakhi havho na uri vha vhu lugise. Mushumo muhulu wa mudededzi ndi wa u ṅea muvhigo wa maimo a nṭha une wa vha wo ḑisendeka kha u linga ha maimo a nṭha, yone mbilu ya u linga havhuḑi.

Kha Gireidi dza 4 - 6, ndi zwa ndeme uri:

- Hu sedzeswe kha u thetshesela na u amba;
- Hu vhe na u dzulela u tikedza mveledziso ya ḑivhaipfi, u vhuimbwa ha mafhungo na pharagirafu, na girama;
- Vhagudi vha shuma na zwibveledzwa zwo fhambanaho vhukuma nahone zwi ḑi konḑaho zwi tshi ya phanḑa zwi tshi ya nga gireidi.

2.1.4 Zwikili zwa Luambo zwa Luambo lwa u Engedza la Vhuvhili

Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili (LEV) lu ḡo funzwa kha Gireidi 1 u swika 3 nga nyambo dza tshiofisi dza 11. Kharikhuḡamu ya LEV yo sedza kha u bveledza zwikili zwa vhudavhidzani ya orala. Kharikhuḡamu ya LEV i ḡo angaredza izwi zwikili zwa ndeme sa:

<ul style="list-style-type: none"> U Thetshelesa na u Amba: Vhudavhidzani ha orala na zwikili zwa u bveledza luambo. 	Zwikili zwau Humbula na u Elekanyana Kushumisele na Zwivhumbeo zwa Luambo zwe zwa ḡanganywa na u thetshelesa na u amba na mveledziso ya zwikili zwa ḡitheresi.
<ul style="list-style-type: none"> Mveledziso ya zwikili zwa ḡitheresi (Nḡivho ya kushumisele kwa tshigwada tsha mibvumo ya u amba, zwipiḡa zwiḡuku, mveledzo ya u vhalana na u ḡwala kha luambo.) 	

2.1.5 Tshaka dza ḡitheresi

Ngudo dza LEV dzi tea u angaredza orala, u vhona, zwa nomboro na maḡwalwa a ḡitheresi. Vhadededzi vha ḡuḡuwedzwa u shumisa LH u tikedza u funza LEV he zwa tea hone. Aḡifabethe na maḡwalwa a shumiswaho nga nyambo dza Afurika a a fana na a English na Afrikaans, tsumbo, vhagudi vha LEV vha ḡo kona u vhalana na u ḡivha tshiga tsha nomboro fhedzi vha ḡo tea u guda madzina a nomboro nga luambo luswa. Hu ḡuḡuwedzwa u shumisa nyimbo na zwirendo u funza madzina a nomboro, maḡuvha a vhege, miḡwedzi ya ḡwaha, nz. Maitete a u funza nḡivho ya zwipiḡa zwiḡuku zwa mibvumo(phonemic awareness) zwi ḡo bva kha luambo lwo no khou gudiwa.

Hu ḡuḡuwedzwa u amba tshiḡori zwi tshi tikedzwa nga zwishumiswa zwi vhonekaho na zwi pfiwaho hu tshi funzwa ḡitheresi ya maḡwalwa. Bugu khulu na phosiḡara dza nyambedzani dzi re na zwifanyiso fhedzi ndi zwone zwothemendelwaho kha Gireidi 1. Kha Gireidi 2 kha hu shumiswe maḡwalwa a re na maipfi a ndeme a shumiswaho tshifhinga tshoḡhe. Kha Gireidi 3 maḡwalwa a re na maipfi o dovhoolaho o leluwaho, luambo lu shumiswaho tshifhinga tshoḡhe na mafhungo zwi nga shumiswa u thusa u bveledza ḡitheresi.

U Thetshelesa na u Amba

U guda luambo lwa u engedza zwi fana na musi hu tshi gudiwa Luambo lwa Hayani, phambano i vha ya uri luambo lwa u engedza lu gudwa nga murahu. Kha miḡwaha ya u thoma ya vhutshilo havho, vhana vha pfa luambo lunzhi lwo leluwaho lu kha nyimele, zwine zwa vha thusa u kona girama na ḡivhaipfi ya luambo lwa hayani. Nga murahu ha ḡwaha kana u fhira, vhana vha thoma u amba luambo lwa hayani fhedzi hu si nga mafhungo o fhelelaho. Vha thoma nga u bula ipfi kana mavhili, ane a shumiswa u bvisela khagala zwine zwa amba zwinzhi na ndivho dzo fhambanaho. Vha kona u pfesesa vhunzhi ha luambo lu konḡaho u fhira u amba.

Ndi zwa ndeme vhadededzi vha tshi vhea hezwi muhumbuloni musi vhana vha tshi khou guda luambo lwa u engedza, Kha Gireidi 1, vhagudi vha tea u bviselwa khagala kha luambo lwa oraḡa lunzhi nga zwivhumbeo zwa zwiḡori na ndaela kilasirumuni. U thetshelesa zwiḡori zwi tshi ambiwa ndi nḡila ya maḡhakheni kha vhana u guda luambo lwa u engedza. Mudededzi u tea u:

- nanga tshiḡori tsho leluwaho tshi re na tshivhumbeo tshau dovhoolola, zwine zwa tendela vhagudi u shuma na ḡiḡwaloḡa luambo nga phetheni ya khorasi.
- U amba nga luambo lwo leluwaho, u ongolowa fhedzi nga nzulele yo ḡowealeho.
- U shumisa miraḡo, zwifanyisona zwifareaho u funza ḡivhaipfi ntswa na u tikedza u pfesesa tshiḡori.
- kha vha ambe tshiḡori lwo vhalaho, vha tshi dzhenisa vhana nga zwiḡukuḡuku, tsumbo, vha tshi dzhenelela kha u vhuzelela.
- U ḡwala ḡivhaipfi ya ndeme kha magaraḡa –tai a nambatedzwe kha luvhondo.

Inwe ḅila ya u ḥana vhana kha luambo lwa u engedza ndi nga u thetshesela zwiḥtori (kana maḅwalwa a si a fikishini) a vhalwaho nga mudededzi. Mudededzi u vhala Bugu khulu, i re na zwifanyiso zwihulwane yo ḅwalwaho nga maḅḅere mahulwane uri vhagudi vha kone u vhona musi a tshi khou vhala. Hezwi zwi pfi u 'Vhala na Vhagudi'. Inwe mbuyelo ya vhuḅivhuḅi ya u Vhala na Vhagudi ndi ya nyito ya thetshesela, i bveledza mveledziso yaḅitheresi ya vhana. Vhana vha a guda tsumbo, maitete a maḅwalwa o ganḅisiwaho, tsumbo, (ri thoma u vhala nga mathomoni a bugu u swika magumoni; na uri ri vhala u bva kha monde u ya kha tshauḅa, ḅḥa ha siaḥari ri tshi ya fhasi) vha thoma u ḅivha maipfi o ḅwaliwaho a si manzhi a luambo lwa u engedzedza. Vhana vha tea u ḅivha nyito dza u Vhala na Vhagudi sa izwi vha tshi khou zwi ita kha ngudo dza LH na LET. Zwi ḅo tikedza u guda luambo arali tshiḥtori tshenetsho tsho vhaliwa kha LH, LET na LEV hune zwa konadzea hone.

Inwe ḅila ya vhuḅivhuḅi ya u bvisela khagala vhana kha luambo lwa u engedzedza ndi ya u ḅea vhana ndaela dzo leluwaho dzine vha fhindula nga u tou ita; tsumbo mudededzi uri, "iḅani fhano, Takalani", zwi tshi tevhelwa nga u shumisa miraḅo na u fhindula. Haya maitete a ḅivhea nga uri u Fhindula ho Fhelelaho nga Muvhili, zwi na mbuyelo ngauri mudededzi u ḥavhanya a zwi vhona arali Takalani a tshi khou pfesesa kana hai a kona u ḅea tsivhudzo, kana "no shuma zwavhuḅi, Takalani," kana a dovholola ndaela ngau ongolowa nga maanḅa a tshi shumisa miraḅo a tshi tsikeledza nga maanḅa.

Luambo lwa kilasirumuni (tsumbo, iḅani ngeno phanḅa ni dzule ḅḥa ha methe) lu ḅea zwikhala zwinzhi zwa mupo zwa ḅila ya mupo ya uḅivhadza u Fhindula ho Fhelelaho nga muvhili. Nyimbo dza nyito na zwirendo-vho ndi ḅila ya vhuḅivhuḅi ya u ḥanganyisa luambo na nyito dza muvhilinga ḅila ya u thusa u pfesesa na nyelelo ya luambo.

Mbuyelo ya maitete mararu o ḥalutshedzwaho affho ḅḥa (u thetshesela tshiḥtori, u vhala na vhagudi na u Fhindula ho Fhelelaho nga Muvhili) ndi ya uri oḥe o livha kha u guda ha luambo nga u thetshesela hu na u pfesesa. Hezwi zwi bvisa mutsiko kha vhagudi vhaḥuku vha tshi tea u amba, zwa fhungudza u mazhuluzhulu zwa vha tendela u livha kha u pfesesa luambo. Zwo ralo, u vha makone wa luambo vhagudi vha tea u ita ḅowenḅowe ya u amba.

Mathomoni, vhagudi vha ḅo amba luambo lune lwa shumiswa lunzhi- u rwela ngomani nyimbo na zwirendo zwa nyito ndi zwiḅwe zwa luambo lu shumiswaho lunzhi lu tshi guḅiwa, sa, luambo lu shumiswaho lunzhi, tsumbo, 'Ndi matsheloni, hu ita hani? Ndo vuwa, No vuwa hani?' Nga zwiḥuku nga zwiḥuku, musi vhana vha tshi thoma u pfesesa luambo lwa u engedzedza, vha tea u thoma u amba, vha amba nga ipfi ḅithihi kana mavhili. Tsumbo, vha tshi fhindula mbudziso ya mudededzi, 'Ni a funa itshi tshiḥtori naa?' mugudi a fhindula 'Ee kana Hai'. Mitambo ndi ḅila yavhuḅi ya u khwaḥisedza luambo na u dzhenelela nga mafuḅufulu ha vhagudi kha u guda. Tsumbo, mudededzi a nga shumisa tshitendeledzi u funza luambo lwo vhumwaho nga luambo lu shumisiwaho lunzhi. ḅwana muthihi u thoma nga u vhudzisa 'Ni pfi nnyi dzina ḅanu?' ḅwana a tevhelaho a fhindula ari (tsumbo, Mulalo) ha vhudziswa ḅwana a tevhelaho 'Ni pfi nnyi dzina ḅanu? Vha ye phanḅa u swika ḅwana muḅwe na muḅwe o ambiwa na nae.

Mathomoni, luambo lwa mveledziso lwa vhagudi lu tea u tikedzwa (zwi amba uri, edziselwa na u tikedzwa). Tsumbo, vhagudi vha nga thoma u renda/imba nyimbo na zwirendo zwa nyito, luambo lwau dovholola, ndovhololo ya ḅivhaipfi nga nyimbo nga murahu vha dzhenelele kha u tevhedzela (role plays) nyambedzano, nz. Nga thuso ya mudededzi, vhana vha nga kona u amba tshiḥtori vha tshi shumisa zwi thusedzi (tsumbo, masiki, phaphethe nz. Mudededzi u tea u vha na vhuḥanzi uri vhana vhoḥe vha wane tshifhinga tsha u amba nga luambo luswa lwa u engedzedza nga ḅila yo tsireledzeaho na vhupo vhu tikedzaho. Ngauri vhana vha ḅo bvelela nga luvhilo lwo fhambanaho, mudededzi u tea u ita tshifhinga tsha u amba zwi tshi angaredza u sumba na u amba madzina a zwithu kha zwifanyiso kilasirumuni, nz. Musi vhana vha tshi ya kha Gireidi dzi tevhelaho mudededzi u tea u lavhelela uri vhagudi vha ambe nga maanḅa lwa tshifhinga tshilapfu.

Nyito dza u Thetshesela na u Ambadzi tea u vhekanywa nga kha thero. Hu themendelwa uri mudededzi u nanga thero mbili zwadzo nga thero kha Gireidi 1 na Gireidi 2 na thero tharu kha Gireidi 3. Mudededzi u tea u nanga thero dzine

dza do thusa kha u funza luambo lwa u engedza. Thero dzi tea u vha dzi divhiwaho nga maanda nga vhagudi, nga maanda dzo no shumiswahokha LH na LET.

Ndivho ya u shumisa thero ndi u itela uri hu kone u dovhololwa u shumisa divhaipfi na tshivhumbeo tsha luambo kha nyimele i pfalaho. Tsumbo, maipfi are na vhushaka na muvhili (tshifhatuwo, mafo, ndevhe, ningo, mulomo, milenzhe, nayo) na zwivhumbeo zwa he zwa dzula hone. (Sumbani _____ yanu/wanu./ Hoyu ndi _____ wanga./ Hedzi ndi _____ dzanga.) zwi tea u pfiwa zwi kha nyimele ya u dovholola, vhagudi vha tea u wana tshifhinga tsha u a shumisa. Izwi zwi do itea arali divhaipfi na zwivhumbeo zwi tshi dovhololwa, vhagudi vha do kona u a humbula na u a shumisa.

Mveledziso ya Jitheresi (Emergent Literacy)

Kha LEV ri livha kha u bveledza Jitheresi ya mveledziso nga nyito dza luambo lwa orala nga u thetshelesa na u amba (nyimbo, zwirendo, luambo lwa u dovhololwa, ndaela, u amba tshitori) ndivho ya tshigwada tsha mibvumo (ndivho ya mibvumo nga u amba na ndila ine hei mibvumo ya tangana u vumba maipfi), ndivho ya maipfi o nwaliwaho, ndivho ya mibvumo (vhushaka ha mibvumo ya majedere, u divha zwine mafhungo a amba zwone, u tanganya, fhandekanya) na zwikili zwa u thoma u nwala.

Zwikili zwa mveledziso zwa u vhala (tsumbo, u sumba zwithu, u vhala tshifanyiso, u tevhekanya zwifanyiso, nz.) zwi divhadzwa nga u anetshela tshitori, U vhala na vhagudi, u vhalela ntha hu tshi edziselwa nga mudededzi. Nga murahu kha Gireidi ya 3 nyito ya mveledziso ya u nwala i nga tanganyiwa na nyito dza u vhala dza u thoma.

Ndivho ya mibvumo ya luambo

Tshiimo tsha u thoma tsha u guda u pfesesa luambo lwa zwine zwo nwalwaho zwa amba, ndi orala hu tshi shumiswa ndivho ya zwikili zwa tshigwada tsha mibvumo na ndivho ya zwipida zwituku. Zwothe ndi zwa ndeme na u fulufhelea kha u humbulela vhukoni ha zwine nwana a do vhalisa zwone tshifhinga tshidaho. Mihumbulo ya u funza zwikili zwa ndivho ya tshigwada tsha mibvumo na zwipida zwituku i angaredza:

- U pfa mibvumo i dovhololaho (mutambo wa maipfi) kha luimbo na zwirendo.
- U vhandela ipfi Ji tshi ambiwa kha mafhungo.
- U vhandela dungo Ji tshi ambiwa kha maipfi.
- U fhandekanya maipfi a ambiwaho a ita madungo na u a tanganya hafhu.
- U topola mibvumo i no ambiwa mathomoni a maipfi.
- U vhandela mibvumo nga muthihi (zwipida zwituku) kha maipfi a no ambiwa.
- U fhandekanya maipfi a no ambiwa a vha mibvumo na u i tanganya hafhu.
- U topola vhushaka ha mibvumo ya majedere.

Nyambedzano i so ngo lavhelelwaho na u funza vhushaka ha mibvumo ya majedere kha luambo luswa zwi tea u itea kha Gireidi ya 3. Nga hetshi tshifhinga mibvumo kha Luambo lwa Hayani na LEV i do vha i hone. Nyambedzano i nga vha i fanaho na zwo fhambanaho kha majedere a alifabethe kha LEV, tsumbo, jedere “a” ant (English); “a” appel (Afrikaans) na “a” ‘adza’ nga (Tshivenda)

U vhala na vhagudi (Shared Reading)

U vhala na vhagudi ndi maitele a re na maanda a ne a do shumiswa u bveledza tshikili kha LEV u bva kha Gireidi ya 1 u ya phanda. U Vhala na Vhagudi ndi tshone tshithu tsha ndeme tsho livhiswaho kha u bveledza luambo na Jitheresi. Ndivho ya u Vhala na Vhagudi kha Gireidi ya 1 u swika kha 3 ndi u bvisela khagala vhagudi kha LEV nga ndila i pfalaho na nyimele i tikedzaho. I dovha hafhu ya bveledza mveledzisoya Jitheresi kha luambo lwa u engedza. Kha vhuimo ha Gireidi ya1 mudededzi u tea u:

- Nanga mañwalwa a zwifanyiso zwo hudziwaho o leluwaho na luthihi (tsumbo, Bugu khulu, phosiřara dza nyambedzano) dzo řalaho zwifanyiso zwi no vhoneala.
- vhagudi kha vha dzheniswe kha nyito dza u tshimbila na u amba nga tshifanyiso;
- anetshela tshiřori tshi re na vhushaka na zwifanyiso;
- řuřuwedza vhana u dovholola zwipiřa zwo ambiwaho zwa tshiřori.

Kha Gireidi ya 2 na ya 3 mañwalwa a u Vhala na Vhagudi (Bugu Khulu) zwi tea u angaredza maipfi, luambo lu luambeswaho, na mafhungo mapfufhi. Mudededzi u tea u:

- amba nga ha zwifanyiso na vhagudi uri vha pfesese řivhaipfi.
- vhala řiñwalwa lunzhi hu tshi shumiswa munwe kana tshisumbi u sumba, u tendela vhagudi u tevhelela u mvelaphanda kha řiñwalwa.
- vhudzisa mbudziro nga ha tshiřori.
- vhana kha vha dzheniswe kha u 'vhala' tshiřori nga zwiřuku nga zwiřuku.
- řwala maipfi a ndeme (magarařa-tai) a tshifanyiso ni a řane kha luvhonde (a řo shumiswa kha u ita ndowendowe, ndovhololo na mitambo).

U pfesesa (Comprehension)

Kha Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili lwo livha nga maanda kha u pfesesa u thetshesela na u vhone. Izwi zwi bveledzwa nga u fhařa řivhaipfi na u vhudzisa mbudziro dzine dza ita uri vhagudi vha ři dzhenise kha řiñwalwa. Mudededzi u teau thoma nga u vhudzisa mbudziro dzi ne dza vha na vhushaka na řiñwalwa řa u sedza, tsumbo, u bula madzina na u sumba kha zwithu na mbudziro dza thevhedzaipfi dzo leluwaho (nnyi?, mini?, ngafhi?)

2.1.6 Milayo na Zwivhumbeo zwa Luambo

Kha Gireidi ya 1-3 kushumisele na tshivhumbeo tsha luambo zwi gudwa u so ngo řiimesela nga u bvisela khagala kha luambo lwa u ambiwa lu pfallaho. U guda u so ngo řiimisela zwi itea nga u thetshesela zwiřori, u vhala na vhagudi, nyimbo na zwirendo, u fhindula ho fhelelaho ha muvhili, luambo lwo shumisiwaho lunzhi.

Tsumbo, musi mudededzi a tshi funza tshiřori tshiswa u tea u funza řivhaipfi a tshi shumisa zwifanyiso na / kana zwithu zwi fareaho. U tea u řwala maipfi kha magarařa-tai a vhewa kha luvhondo. U řo shumisa hezwi kha ndowendowe na ndovhololo zwo řanganiswa na nyito i ngaho ya mitambo.

2.1.7 řhoho na Thero

řhoho na Thero zwi tea u nangwa nga vhuronwane uri luambo na řivhaipfi zwi dovhe zwi kone u shumiswa lunzhi nga ndila ye vha guda ngayo. Sa thero dzi nga ho Nře, i tevhelwa nga Muřa wa hashu, Tshikolo tshanga nz. Thero na řhoho dzenedzi dzi nga dovhololwa dzi tshi řandavhudzwa kha Gireidi 2 na 3. Thero dzi tea u pulaniwa nga ndila ine dza bveledza luambo lwa u shumisa kha řhanganelo ya matshilisano tshikoloni na musi tsho bva.

Thero dza tsivhudzo:

Gireidi 1	Gireidi 2	Gireidi 3
Nře na Muvhili wanga	Nře na Muvhili wanga	Nře na Muvhili wanga
Khonani	Khonani	Khonani
Hayani hanga	Hayani hanga	Hayani hanga
Muřani wa hashu	Muřani wa hashu	Muřani wa hashu
Zwiambaro	U renga	U renga
Tshikoloni	Tshikoloni	Tshikoloni

Gireidi 1	Gireidi 2	Gireidi 3
Mutsho	Mutsho	Mutsho
Zwifuwo	Zwifuwo	Zwifuwo
Vhathu vhane vha ri thusa	Vhathu vhane vha ri thusa	Vhathu vhane vha ri thusa
Zwijiwa	Zwijiwa	Zwijiwa
Zwipotso	Zwipotso	Zwipotso
		Khalaŋwaha
		Vhuendi
		Bulasini
Vhuṭambo (maḍuvha a mabebo, vhuṭambo, nz.)	Vhuṭambo (maḍuvha a mabebo, vhuṭambo, nz.)	Vhuṭambo (maḍuvha a mabebo, vhuṭambo, nz.)

2.1.8 Mafunzele kana Maitele a u Funza (Pedagogy and Methodology)

Mafunzele a tea u ṭuṭuwedza shumisano na u shuma noṭhe kha tshigwada, nyito ya zwigwada zwiṭuku na uri vhagudi vha tea u newa tshifhinga tshinzhi tsha u bvisela khagala vhuḍipfi havho nga luambo luswa vha tshi shumisa luambo lwo dovhololwaho lunzhi (u fhindula ndumeliso, u ḍidzhenisa kha nyambedzano, u tamba mitambo ya luambo, na nyimbo dza nyito nz.) Maitele a zwipfi zwinzhi a tea u ṭuṭuwedzwa. Luambo luswa lu tea u funzwa nga ṅḍila i takadzaho nga nyimbo dza u dovholola, kutambo kwa u edzisela, u imba nyimbo dza nyito na zwirendo zwi tshi tikedzwa nga nyito dza u vhona, u pfa, na u ita (visual, auditory and kinaesthetic). Mudededzi u tea u sedza zwikhala zwine vhagudi vha ḍo shumisa vha tshi edzisela zwikili zwe vha zwi wana kha luambo luswa. (u lumelisa kha nyambo dzoṭhe 3 u imba nyimbo dza vhuṭambo ha mabebo, zwithu zwa khontsati ya tshikolo, maḍuvha o vuleaho, nz.)

2.1.9 Ndangulo ya Kijasirumu na Zwishumiswa

Kijasirumu dza Afurika Tshipembe hu na u fhambana na u angaredza. Zwo ḍowelea u vha na vhagudi vhane vha amba Luambo lwa Hayani lu fhiraho luthihi lune lu sa ḍo vha Luambo lwa u Guda na u Funza.(LGG) lwa tshikoloni. Kha dziṅwe nyimele luambo lu funziwaho nga Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili (LEV) lu a vha Luambo lwa Hayani kha vhaṅwe vhagudi. Kha nyimele dzo raloho mudededzi wa LEV u tea u dzudzanya nyito u angaredzavhane vha amba Luambo lwa Hayani na LEV.

Mudededzi u tea u shumisa vhagudi vha ambaho Luambo lwa Hayani sa tshiedziso na u tikedza, vha dzhiwe sa vharangaphanda nga tshifhinga tsha u funzana nga tsha murele hu ne vha ḍo tikedza vhagudi vha LEV (vha sa lu ambi)

Luambo lwa Hayani lu tea u thoma u shumiswa u tikedza u funza Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili. Maipfi a luvhondoni a tea u itwa u itela u humbudza mudededzi na vhagudi ḍivhaipfi yo funzwaho nga nyambo tharu dzo fhambanaho. Vhadededzi vha ṭuṭuwedzwa u shumisa mivhala u fhambanya vhukati ha ḍivhaipfi ya ndeme ya Luambo lwa Hayani, Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma na Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili. Mitambo ya luambo sa (Simoni uri, ndi a vumba (Simon says, I spy etc) i tea u shumiswa u funza luambo lwa u dovhololwa na ḍivhaipfi ya ndeme. Zwishumiswa zwi ngaho (zwa vhukuma, phosiṭara ya nyambedzano, Bugu khulu, zwigwada zwa zwiṭori, nyimbo na zwirendo, masiki, phaphethe hu tshi katelwa, bugu dza zigi-zaga) zwiitwaho nga vhadededzi na vhagudi dzi tea u shumiswa.

2.2 U LINGA KHA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI

Ṅdowendowe ya u linga kha LEV i tea u vha i si ya fomaḷa na u isa phanda, (u fhindula kha ndumeliso, u ita ndaela, u amba nyimbo na zwirendo zwi na nyito, u ḍidzhenisa kha nyambedzano, u ḍi dzhenisa kha u edzisa ḷitambwa, u fhindula zwiṭori, madzina a zwithu, nz.) vhunzhi ha u linga hu tea u itea nga u sedza, u fhindula ha orala na u ita. Mudededzi u tea u ṅwala mvelele dza u linga nga u shumisa mutevhe wa u sedzulusa (checklist). *Luambo lwa uengedza lwa vhuvhili lu so ngo dzhiwa sa lwa u fhirisela kha Gireidi i tevhelaho kha Grade ya 1 u swika kha 3.*

2.3 U AVHELA TSHIFHINGA NA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA (TIME ALLOCATION AND TIME TABLING)

Tshifhinga tsho themendelwaho u funza Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili kha Vhuimo ha Fhasi ndi awara nthihi nga vhege. Ngauralo zwikolo zwi tuṭuwedzwa u shumisa ndila dzo fhambanaho dzine dza anana na nyimele yavho u shumisa awara nthihi iyi kha vhege. Kha hu lavheleswe tsumbo dza maṅwe a makumedzwa afha fhasi:

- **phiriodo 4 x minetse ya 15 u funza LEV nga vhege (Musumbuluwo u swika Lavhuṅa)**
- **phiriodo 3 x minetse ya 20 u funza LEV nga vhege (Musumbuluwo u swika Lavhuraru)**
- **phiriodo 2 x minetse ya 30 u funza LEV nga vhege (Musumbuluwo na Lavhuṅa)**

Kuavhele kwa thero kha vhadededzi ku tea u dzhielwa nṅha musi hu tshi itwa nzudzanyo ya u funza LEV.

2.4 U PHUROMOTIWA NA U PFUKELA KHA GIREIDI I TEVHELAKHO (U PHASA): GIREIDI 1 - 3

Tṅoṅea dza u phuromotiwa na u pfukela kha muṅwe murole a dzi nga shanduki kha Gireidi 1-3. Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili lu ḍo lingiwa, fhedzi a lu nga shumiswi sa tṅoṅea ya u phuromotiwa kana u pfukiselwa kha muṅwe murole.

2.5 U REKHODA NA U RIPOTA: GIREIDI 1-3

Kushumele kwa mugudi kha thero ya Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili ku tea u rekhodiwa u itela uri hu vhe na vhuṅanzi nga u shumisa mutevhe wa zwiṭolwa wa themo, notsi dza kushumele kwa mugudi, nz. Vhadededzi vha tuṭuwedzwa u ripota kushumele kwa mugudi musi hu tshi itwa ripoto dza themo. Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili lu tea u vhonala kha ripoto ya mugudi.

2.6 ZWISHUMISWA ZWA TIKEDZA U GUDA NA U FUNZA

Mudededzi u tea u vha na:

- a) Tshitamennde tsha Pholisi ya Kharikhulamamu na u Linga
 - b) Language in Education Policy (LiEP)
 - c) Dikishinari na bugu dza referentsi (dikishinari dza nyambombili na nyambonnzhi, thesorasi, ensiklophedia, bugu ya referentsi ya girama ya vhudi, nz.)
 - d) Thulukhithi ya LTSM ya Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili ya Vhuimo ha Fhasi:
- Pulane dza Ngudo;
 - Bugu Khulwane;
 - Phosithara dza Vhudavhidzani dzine dza anana na thero dza Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili;
 - Khuvhanganyo ya zwiṭori, zwirendo na nyimbo;
 - Odio (disiki) ya nyimbo, zwidade na muffhindulano;
- e) Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi: hezwi hu nga ḍi vha faela yo itwaho nga zwishumiswa zwo kuvhanganywaho nga mudededzi kana Gaidi ya Mudededzi yo bveledzelwaho zwa vhubindudzi;
 - f) U kona u swikelela zwishumiswa zwa u vhala kilasini, tshikoloni na kana Jaiburari ya nnyi na nnyi u itela u gaida kuvhalele kwa vhana; na
 - g) Thusedzi dza u vhona na u thetshelesa

KHETHEKANYO YA 3: NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI (LEV) GIREIDI YA 1-3

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI (LEV) GIREIDI YA 1-3		
GIREIDI 1	GIREIDI 2	GIREIDI 3
<p>U fhindula ndumeliso dzo leluwaho hu tshi shumiswa luambo lu si na tshivhumbeo (tsumbo 'Ndi matshelelo ni')</p> <ul style="list-style-type: none"> U fhindula ndumeliso dzo leluwaho na nyonesano. U imba nyimbo dzo leluwaho vha ita na nyito hu na u sumba ndila (na mudededzi, nga vhavhili na zwigwada zwiṭuku nyimbo dzi re vhushaka na ṭhoṭho/thero yo nangiwo) U renda zwirendo zwo leluwaho na u ita nyito hu na u sumbandila nga vhavhili, nga zwigwada zwiṭuku zwi na vhushaka na thero na mudededzi. U tevhela ndaela, (tsumbo, imani, dzulani fhasi.) 	<ul style="list-style-type: none"> U fhindula na edzisela ndumeliso dzo leluwaho na nyonesano hu tshi shumiswa luambo lu si na tshivhumbeo. (tsumbo, <i>Ndi matshelelo, Hu ita hani?</i>) nga vhavhili na zwigwada zwiṭuku U imba nyimbo dzo leluwaho vha ita na nyito hu na u sumba ndila nga vhavhili na zwigwada zwiṭuku U imba nyimbo dzo leluwaho vha ita na nyito hu na u sumba ndila nga vhavhili na zwigwada zwiṭuku U dzhenelela kha zwirendo na nyimbo dzi re na nyito, hu tshi itwa nyito nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku U edzisela u tamba nyambedzano pfufhi hu na i bvaho kha mudededzi a tshi sumbedza ndumeliso na nyonesano nga zwiṭuku na nga zwigwada zwiṭuku tsumbo, Aa/Ndaa dzia ṭanga ndi ____ Ni pfi nnyi dzina ṭanu? Ni takalela mini?) 	<ul style="list-style-type: none"> U fhindula ndumeliso dzo leluwaho na nyonesano nga vhuḡifufufheleli. U rwela ngomani na u ita nyito ya zwirendo zwi sa konḡi na nyimbo dzi re na nyito nga zwigwada hu na vhuḡifufufheleli na mafulufulu. U isa phanda na u bveledza divhaipfi ya orala hu tshi shumiswa thero na ṭhoṭho. U topola muthu, phukha kana tshithu u bva kha ṭh-alutshedzo ya orala yo leluwaho hoṭewa lusevheḡi 2/3 kha vhavhili na zwigwada zwiṭuku, (tsumbo, Ndi na milenzhe mivhili. Ndi nga fhufha. Ndi nṅe nnyi U topola na bula madzina a zwiṭhu zwa vhukuma (bugu, penisela, tshienda, hemmbe nz)
U THETSHELESA NA U AMBA		

U THETSHELESA NA U AMBA		
<ul style="list-style-type: none"> • U tevhedzela ndaela dzo leluwaho kilasirumuni(vhandani zwnḡa zwanu) na mudededzi na nga zwigwada. • Sumbani kha tshithu kilasirumuni kana kha tshifanyiso (tsumbo, Ntsumbedzeni tshidulo, sumbani kha) • U tamba mitambo ya luambo (tsumbo, Solani uri: Kwamani thohoyaḡu, nz) namudededzi na nga vhavhili na zwigwada • U shumisa luḡwe luambo lwo shumiswaḡo lunzhi (tsumbo 'ndo livhuwa,) 	<ul style="list-style-type: none"> • Sumbani ni ambe dzina ja tshithutshire kilasirumuni kana kha tshifanyiso ni tshi tevhedza ndaela ya mudededzi. (tsumbo, Ntsumbedzeni musidzana a re rokho tswuku) • U thoma u bveledza ḡivhaiḡifi ya orala hu tshi shumiswa thero kana thoho. • U tamba mitambo ya luambo (tsumbo, Solani uri) nga vhavhili na nga zwigwada zwiḡuku. • U humbela hu leluwaho (tsumbo, Ndi khou humbela uya bungani, Ndi khou humbela penisela.) • U shumisa luḡwe lwa luambo lwo shumiswaḡo lunzhi, sa Ndi a livhuwa, Ndi khou humbela ḡfarelo. • U tevhela ndaela dzo ḡewaho nga mudededzi dza orala dzo leluwaho nga vhavhili na zwigwada zwiḡuku,(tsumbo, Imani nga muduba.) 	<ul style="list-style-type: none"> • U dzhenelela kha u edzisela na nyambedzano dzi sa kondi nga (mafhungo 2/3) hu na thuso ya mudededzi a tshi edzisela ndumeliso na nyonesano/nyambedzano ḡfufhi nga vhavhili na zwigwada zwiḡuku. • U fhiindula na u shumisa khumbelo dzo leluwaho. • U shumisa luḡwe lwa luambo lwo shumiswaḡo lunzhi(tsumbo, (kha vha ḡfarele, ndi khou humbela ḡfarelo,ḡnamusi, matshele, mulovha) • U tamba na u dzhenelela kha nyambedzano ḡfufhi hu tshi shumiswa luambo lwo no shumiswaḡo lunzhi. (Mafhungo 2-4) hu na thuso ya mudededzi (tsumbo; muḡtangano, ndumeliso) nga vhavhili na nga zwigwada zwiḡuku.

U THETSHELESA NA U AMBA		
<ul style="list-style-type: none"> • U edzisela u tamba ndumeliso (maf-hungo 2) nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku (tsumbo 'Ndi matsheloni avhudi Thando, No vuwa hani?' 'Ndi matsheloni , Thando, Ndo vuwa.') • U thoma u bveledza divhaipfi nga orala U thetshelesa na u amba) hu tshi shumiswa theru na ṭhoho. <p>U anetshela tshifori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thetshelesa zwiṭori zwi pfufhi zwi anetshetshelwaho nga mudededzi • U thetshelesa zwiṭori zwi pfufhi zwi anetshetshelwaho nga mudededzi na u dovholola luambo lwo shumiswaṭo lunzhi nga tshifinga tshone. 	<ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudziso dzo leluwahodzo vhudziswaho nga mudededzi na murole wawe e vhuimoni ha mudededzi. (tsumbo, Ni pfi nnyi dzina lanu? Ni dzula ngafhi?) <p>U anetshela tshifori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thetshelesa zwiṭori zwi pfufhi zwi tshi anetshelwaka u vhaliwa zwi tshi takadza na u dzhenelela kha u imba hu na khorasi) nga tshifinga tshoteaho na u dovholola luambo lu si na tshivhumbeko ho teaho nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku; • U amba madzina a zwithu zwi re kha tshifanyiso hu tshifhindulwa dzi bvaho kha mudededzi (tsumbo; mini? nnyi?) • U fhindula mbudziso dzo leluwaho dza u tou buletshedza nga ha tshifori vha tshi thuswa nga zwifanyiso, (mini? nnyi? ngafhi?) 	<ul style="list-style-type: none"> • U amba nga ha zwithu zwi re kha tshifanyiso hu tshifhindulwa ndaela dza mudededzi (Ni khou vhona mini kha tshifanyiso? Mmbudzeni zwi ne na khou vhona kha tshifanyiso) • U tamba mitambo ya luambo ngomu na nṅa ha kilasirumu na mitole na zwigwada zwiṭuku vha tshi khou sedzwa. • U fhindula nga muvhili ndaela dza orala dzo leluwaho dzo ṅewaho nga mudededzi, nga muthihi na nga vhavhili • U pfesesa na u fhindulo mbudziso dzo leluwani dzo vhudziswaho nga mudededzi na vhagudi vho no ita mishumo wa mudededzi (tsumbo, 'nnyi, ngafhi, hani') • U ita khumbelo na zwitatamennde zwi leluwaho nga luambo luswa hu na thuso ya mudededzi. (tsumbo: Ndi khou humbela ngilasi ya maḡi. Ndi khou humbela u bvela nṅa ndi yo tamba.)

U THETSHELESA NA U AMBA		
<ul style="list-style-type: none"> • U sumba na u amba dzina ja tshithu kha tshifanyiso. • U bveledza mihumbulo, divhaipfi na tshivhumbeo tsha luambo. • U fhindula kha ndumeliso na ndaela. • U dovholola inwe ya divhaipfi nga orala. • U thoma u bveledza divhaipfi nga orala. 	<ul style="list-style-type: none"> • U edzisela u u tamba zwipiḡa zwa tshitori hu tshi shumiswa muvhili na thusedzi (masiki, phaphethe nz) • U bveledza mihumbulo, divhaipfi na tshivhumbeo tsha luambo. • U isa phanḡa na u fhaḡa divhaipfi. • U shumisa luambo lu si na tshivhumbeo nga vhuḡi-fulufheli. • U fhindula kha khumbelo dzo leluwaho na ndaela. • U shumisa luambo lwo shuswaho lunzhi lu leluwaho. • U thoma u bveledza u pfesesa na vhukoni ha u shumisa zwivhumbeo zwa luambo luambiwa ho lu sa konḡi kha nyimele i pfalaho tsumbo; masala a vhuḡe (nḡe riḡe nz.) • U fhindula zwivhumbeo zwa mbudziso. 	<ul style="list-style-type: none"> • U sielisana vha tshi ḡea ndaela dzo leluwaho kha murole nga tshifinga tsha mitambo ya luambo • U tevhelela mutevhe u sa konḡi wa ndaela 2-3 dzo ḡewa nga mudededzi, ('ḡani na khonani yaḡu nge-no phanḡa ha kilasirumu'). • U thetshelesa nganetshelelo dzo leluwaho yo ḡewaho nga mudededzi (mafungo mavhili) a tshi amba nga ha zwe a ita. • Nga thuso ya mudededzi vha ḡea nganetshelelo dzo leluwaho (fhu/mafungo 1-2), tsumbo, vhagudi vha vhudza mudededzi nga ha mutsho. • U anetshelela tshitori • U thetshelesa zwitori zwipufhi zwo ambiwa na u vhaliwa zwitakadzaho na u dzhenelela kha ndovholo (chorus) nga tshifinga tsho teaho na u dovh-olola luambo lu si na tshivhumbeo ho teaho nga vhavhili na nga zwigwada zwituku.

<p>U THETSHELESA NA U AMBA</p>	<ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa na u shumisa maiti a sa konqi hu tshi ambiwa. • U fhindula ndaela/malaeli. • U fhindula khumbelo na ndaela dzo leluwaho 	<ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudziso dzo leluwaho dza u tou bulet-shedza nga ha tshitori na mbudziso pfufhi(nnyi, mini, ngaffhi) • U ita uri jirwalwa ja u vhona ji ambe zwi pfalaho • U thetshelesa na u fhindula tshitori tshi pfufhi tsho leluwaho tshivhalwaho nga mudededzi. • U edzisela u tamba zwipiqa zwa tshitori hu tshi shumiswa miraqo ya muvhili na zwishumiswa (masiki, phaphethe nz) • U amba zwipiqa zwa tshitori hu na thuso ya muded-edzi. <p>U bveledza mihumbulo, qivhaipfi na tshivhumbeo tsha luambo.</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa luambo lwo shumiswaho lunzhi nga u vhuqifufheli. • U fhindula khumbelo na ndaela dzo leluwaho.
--------------------------------	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> • U shumisa luambo lwo no shumiswaho lunzhi • U thoma u bvededza u pfesesa na vhukoni ha u shumisa zwivhumbeo zwa luambo luambiawaho lo leluwaho kha nyimele i pfalaho tsumbo; masala a vhuṅe (nṅe riṅe nz.) • U fhindula zwivhumbeo zwa mbudziso. • U pfesesa na u shumisa maiti o leluwaho hu tshi ambiwa. • U fhindula ndaela/malaeli. • U isa phanda na u fhaṅa na u sumbedza (model) divhainpi yo wanwaho na luambo lwo shumiswaho lunzhi kha nyambedzano lwo leluwaho. • U shumisa maṅwe mahanedzi tsumbo, a thi koni u bambela nz.
--	--

U THETSHELESA NA U AMBA

NYANGAREDZO YA ZWIKILIZWALUAMBO ZWINE ZWATEA UFUNZWA KHALUAMBO LWANYENGEDZEDZO LWAVHUVHILI (LEV) GIREIDIYA 1-3		
GIREIDI 1	GIREIDI 2	GIREIDI 3
<p>Ndivho ya guda tshigwada tsha mibvumo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhandela maipfi e kha nyimbo, zwirendo zwi re nyito na mafungo mapfufhi a ambiwaho. (Ndi raha bola, nz.) • U vhandela dungo kha ipfi la ndeme kha maipfi a mbiwaho, (ndi matsheloni avhuḡi) luimbo, tshirendo, tshiḡori. • U vhandela zwanḡa/ u lidza minwe/ u fhufha/ u ginḡa milenzhe kha madungo a re kha maipfi. Nyimbo, zwirendo, zwiḡori, (tsumbo: ndi- ya- li-vhui-wa) • U pfa mibvumo i dovhoolaho (kha mitambo ya maipfi) • U topola mibvumo mathomoni a maipfi a ambiwaho (ḡoho, ningo, liḡo) • U fhandekanya maipfi a ambiwaho nga u vhandela zwanḡa kha dungo liḡwe na liḡwe. (tsumbo: maipfi a bvaho kha tshiḡori) 	<p>Ndivho ya guda tshigwada tsha mibvumo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhandela zwanḡa/ u lidza minwe/ u fhufha/ u ginḡa milenzhe kha madungo a re kha maipfi na mafungo a ambiwaho. • U fhandekanya na u ḡanganya maipfi a ambiwaho kha madungo(tsumbo: ma-ma, mama) • U fhandekanya na u ḡanganya mibvumo kha maipfi a orala. (tsumbo: ba-ba, baba) • U topola mibvumo mathomoni ha maipfi i ambiwaho. • U topola mibvumo mafheleloni ha maipfi a ambiwaho tsumbo: lamulela. • U topola mibvumo mathomoni na mafheloloni a maipfi a ambiwaho. • U fhandekanya mafungo a orala a vha maipfi, nga u vhandela zwanḡa kha ipfi liḡwe na liḡwe. <p>U vhalala naVhagudi</p> <p>U thetshelosa tshiḡori tshi vhaliwa hu tshi tevhedzelwa mudededzi na u sedza kha zwiḡanyiso (Bugu Khulu, Phosiḡara dza nyambedzano)</p>	<p>Ndivho ya guda tshigwada tsha mibvumo na zwiḡiḡa zwiḡuku zwa mibvumo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhandekanya maipfi ambiwaho a vha madungo na u paḡekanya hafhu. • U shumisa garaḡa la dungo, u fhaḡa maipfi (sedza, amba, ita) • Topola mibvumo mathomoni na mafheleloni a maipfi a mbiwaho. • U topola mibvumo i na tshivhalo kha dungo liḡwe na liḡwe kha maipfi o ḡowealeaho. • U topola vhusaka ha mibvumo ya maḡedere a ḡedere liḡithi a ne a buliwa u fana kha Luambo lwa Hayani na Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili (tsumbo: d, f, g, h, l, m, n, s, nz. Kha hu itwe mubvumo muthihi-vho nga vhege. • Kha hu funzwe miḡwe mibvumo i ne ya nga vha yo fhambana, tsumbo pfalandoḡhe. • U vhandela mibvumo nga muthihi (zwiḡiḡa zwiḡuku zwa mibvumo) kha maipfi a ambiwaho. • U funza miḡwe ya mibvumo minzhi ya mathomoni i ne ya vha yo fhambana kha LEV na Luambo lwa Hayani.

MVELEDZISO YA IḡHERESI

U vhala na Vhagudi	U vhala na Vhagudi	U vhala na Vhagudi
<ul style="list-style-type: none"> • U thetshelesa zwiṭori zwipfufhi, nganetshele kana maṅwalwa a si a fikishini o ambiwaho kana Bugu Khulu kana phosiṭara yo olwaho i takadzaho na u dzhenelela kha khorasi nga tshifhinga tsho teaho. • U vhalela nṭhaliṅwalwa na mudededzi. Kilasi yoṭhe i vhala tshiṭori tshi fanaho tshi si liṅwalwa la fikishini na mudededzi • U tevhele liṅwalwa li vhalwaho nga mudededzi. Kha u vhala ha u tevhelelana ha liṅwalwa na mudededzi, murole wa vhala nga u elela vhukuma hu na vhuḍin-yanyuli. • U fhindula mbudziso dzi buletshedzaho dzo leluwaho nga ha tshiṭori nga phindulo pfufhi, (ngafhi, mini, nnyi, hani) • U bula madzina a zwiṅwe zwa zwithu kha tshifanyiso hu tshi fhindulwa mbudziso dzi bvaho kha mudededzi na murole (tsumbo: Ndi mini itshi? Khovhe) • U ḍivha na u vhala vhuṅzhi ha maipfi o ḍoweleaho o ṅwaliwaho nga LEV kilasirumuni, tsumbo: u ṅana kha luambo. 	<ul style="list-style-type: none"> • U vhalela nṭha liṅwalwa na mudededzi. Kilasi yoṭhe i vhala tshiṭori tshi fanaho tshi si liṅwalwa la fikishini na mudededzi • U amba nga ha zwifanyiso kha tshiṭori hu tshi shumiswa LEV u ya nga hune zwa konedzea fhedzi vha shumise na Luambo lwa Hayani hune zwo fanelaho. • U topola na u bula madzina a zwithu kha zwifanyiso (tsumbo: Ntsumbedzeni mukalaha, Sumbani mmbwa) • U fhindulo dziṅwe dza mbudziso nga thuso ya zwifanyiso (Nnyi?, Mini?, Ngafhi?) • Murahhu ha u dovhololwa ha u vhala, kha hu dzhenelele kha khorasi na u dovhololwa ha luambo lu si na tshivhumbeo ho teaho nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku. • U fhindula dziṅwe dza mbudziso dzo buletshedzaho dzo leluwaho dzi re vhusaka na tshiṭori. • U thoma u ḍivha maṅwe a maipfi o ṅwaliwaho nga LEV kha nyito ya u Vhala na Vhagudi 	<ul style="list-style-type: none"> • U anetshela tshiṭori (zwiṭori zwo leluwaho zwo livhanywa na thero) na zwishumi-swa zwi ngaho Bugu khulu, zwa u vhona, phaphethe, nz. • Ḍidzheniseni kha zwisedzwaho kha Bugu Khulu/ phosiṭara dza u nyambedzano na mudededzi. • Murahhu ha u dzhenelela kha ndovhololo ya zwi sedzwaho, khu dovhololwe ḍivhaipfi ya ndeme (sedza, ipfa, amba na u ita) • Murahhu ha u dovhololwa ha u anetshela tshiṭori, kha hu dovhololwe luambo lu si na tshivhumbeo (language chunks) • U thetshelesa tshiṭori musi mudededzi a tshi khou antshela vhone vha tshi tevhezela kha zwifanyiso. • U topola zwithu kha zwifanyiso (tsumbo: "Ntsumbedzeni mudededzi wa Thandi. Sumbani kha ...")

<ul style="list-style-type: none"> • U amba nga ha tshifanyiso kha tshiṭori hu tshi shumiswa zwi sedzwaho kha LEV nga maanḁa na nga Luambo lwa Hayani arali zwo tea. • U dzhenelela kha ngudo ya tshiṭori nga u dovhoolola ḁivhaipfi ya ndeme na u dzhenelela kha zwi sedzwaho nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku • Nga murahu ha u vhala ha u dovhoolola , u dzhenelela kha u khorasi na u dovhoolola ha luambo lwo shumiswaho lunzhi nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku. • Hu gudwa vhunzhi ha ḁivhaipfi ya orala kha maḁwalwa a u sedzwa (Bugu khulu, phosiṭara nz) • U dzhenelela kha ngudo ya tshiṭori nga u fhindula mbudziso dzo leluwaho dza orala. 	<ul style="list-style-type: none"> • U guda inwe ya ḁivhaipfi i bvaho kha tshiṭori. • U ḁivha na u vhala maḁwe a maipfi o ḁoweleaho o ḁwaliwaho nga LEV kilasirumuni, tsumbo: zwiṭanwa kha luvhondo • U tamba zwiṭiḁa zwa tshiṭori hu tshi shumiswa miḁwe miraḁo na luambo lwo shumiswaho lunzhi lwo leluwaho nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku hu tshi shimiswa zwishumiswa zwo leluwaho, masiki na phaphethe nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku. 	<ul style="list-style-type: none"> • U vhala nga u tou elela, iḁwalwa ḁa u Vhala na Vhagudi zwo katelwaho kha Themo ya 1 na 2 kha zwigwada zwiṭuku. • U ita uri zwi pfale na u fhindula mbudziso dza u tou buletshedza (nnyi, mini, ngafhi, hani) zwo ḁisendeka nga iḁwalwa ḁa u Vhala na Vhagudi • U edzisela u tamba zwiṭiḁa zwa tshiṭori kha zwigwada zwiṭuku. • U tamba zwiṭiḁa zwa tshiṭori, hu tshi shumiswa dziḁwe dza nyambedzano nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku hu tshi shumiswa zwishumiswa zwo leluwaho, masiki na phaphethe nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku. • U dovha u amba zwiṭiḁa zwa tshiṭori nga vhavhili hu na thuso ya mudededzi.
---	--	---

GIREIDIYA 1 LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI

ṬHOḐEA NGA THEMO

TSIVHUDZA YA ZWIFHINGA ZWA U FUNZA NGA VHEGE:Awara 1 nga vhege

GIREIDI 1 THEMO 1

U THETSHELESA NA U AMBA

MAGUDISWA/KHOTSEPUTI /ZWIKILI

Vhagudi vha tea u bviselwa khagala kha vhunzhi ha luambo lwo leluwaho lune vha ḑo lu pfesesa lu kha nyimele. Ḑivhaipfi i tea u dovhololwa hu sa fhidziwi/misi yoṭhe, uri vhagudi vha sa hangwe.

U guda LEV hu tea u vha dzikaho na u takadza.

Kha ngudo ya u thoma , phaphethe i nga shumiswa u funza Luambo lwa u Engedza lwa u Vhuvhili lwa u thoma. Phaphethe i nga ḡnewa dzina kha Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili tsumbo, Pule. Mudededzi u ḑivhadza phaphethe ari Pule ha koni u amba luambo lwavho lwa Hayani, u kona fhedzi u amba Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili, vhagudi vha tea u amba nae nga luambo lwonolwo. Pule u vha muraḑo wa kilasi ya Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili.

Elelwani uri thero/ṭhoho dzo tsivhudzwaho ndi tsivhudzo fhedzi. Vha fanela u vha na vhuṭanzi uri hu na Bugu khulu/ phosiṭa,zwirendo, nyimbo, mitambo na zwithu zwa vhukuma zwa yeneyo thero yo nangiawho

Nyito dza vhege

Nyito mbili-vho dzi tevhelaho dzi tea u itwa kha ngudo kha vhege:

- U fhindula ndumeliso dzo leluwana hu tshi shumiswa mafurase (tsumbo. ‘ Ndi matsheloni avhuḑi’, good morning)
- U imba nyimbo dzo leluwaho hu tshi itwa nyito hu na u sumbandila(Ṭhoho na mahaḑa...)
- U renda tshirendo tsho leluwahohu tshi itwa nyito hu na u sumbandila (tsumbo, Ndi kwama ṭhoho yanga, Ndi kwama zwikunwe zwanga, Ndi kwama magona anga, Ndi kwama ningo yanga, ṭhoho, zwikunwe, magona, ningo)
- U tamba mitambo ya luambo (tsumbo. Solani u ri: kwamani ṭhoho yaṅu, nz.)
- U bvedza khontseputi, ḑivhaipfi na tshivhumbeo tsha luambo.

Kha u fha tshipiḑa tsha nyito dzo bulwaho afho nṭha:

- U fhindula ndumeliso na ndaela.

U LINGA

Tsivhudzo dza u Linga:

Hu si fomaḑa

Orala na/kana zwi no itwa/ u sedza

- U fhindula ndumeliso dzi sa konḑi.
- U dzhenelela kha u imba nyimbo dzi na nyito.

GIREIDI YA 1 THEMO YA 1

LITHERERESI YA MVELEDZISO YA U THOMA

Ndivho ya mibvumo na u vhala na vhagudi zwo t̄anganelana na u thetshesela na u amba

MAGUDISWA/KHONTSEPHUTI/ZWIKILI

Ndivho ya mibvumo

- U vhanda zwan̄a kha maipfi kha nyimbo na zwirendo zwi re na nyito.
- U vhanda zwan̄a, u rwa minwe/ u fhufha, u giḡa milenzhe kha madungo a maipfi tsumbo. Ndu-me-li-so

U vhala na vhagudi

Nyito dzi itwaho luthihi nga vhege hu tshishumiswa Bugu Khulu dzi re na nyolo nnzhi kana zwivhumbeo zwo hudzwaho, maḡwalo a re nyolo. Bugu yeneyoi nga vhaliwa lunzhi kana ya dovha ya ḡivhadzwa hafhu nga murahu. Mudededzi u ḡivhadza ḡivhaipfi na u edzisela kuvhalele.

- U dzhenelela kha u amba nga zwifanyiso kha Bugu Khulu/ phosiḡara dza u haseledza na mudededzi.
- Nga murahu ha ndovhololo ya u dzhenelela kha zwifanyiso na u dovholola ḡivhaipfi ya ndeme (sedzani, ipfani, ambani na u ita)
- U anetshela tshiḡori (zwiḡori zwi leluwaho zwi yelanaho na t̄hoho zwi tshi konadzea) hu na zwishumiswa zwi ngaho Bugu khulu, zwifanyiso, phaphethe nz.
- Nga murahu ha ndovhololo ya u anetshela tshiḡori, vha dzhenelela kha luimbo ho teaho hu tshi shumiswa maipfi a no shumiseswa kha luambo.

U LINGA

Tsivhudzo ya u linga:

*Hu si ha fomaḡa**Orala na/kana zwiitwaho/zwisedzwaho*

- U fhindula ndumeliso dzo leluwaho
- U dzhenelela kha u imba nyimbo dza nyito dzi sa konḡi.
- U fhindula kha vhonwaho nga u sumba zwithu kha zwifanyiso hu tshi fhindulwa ndaela dzi bvaho kha mudededzi, (tsumbo; sumbani kha...)

GIREIDI 1 THEMO 2

U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)

MAGUDISWA/KHONTSEPHUTI/ZWIKILI

Dzhielani nzhele uri thero/ṭhoho ndi tsivhudzo zwayo. Vha tea u vha na Bugu khulu/phosiṭara, zwirendo, nyimbo, mitambo na zwithu zwi fareaho zwa thero yo nangiwaho.

Nyito dza vhege inwe na inwe

Hu nga itiwa nyito dzi tevhelaho dzine dza swika mbili kha ngudo ya vhege.

U thoma u bveledza oraḷa (u thetshelesa na u amba) ṅdivho ya maipfi ri tshi shumisa

•U fhindula ndumeliso dzo leluwaho

•U dzhenelela kha u imba nyimbo dza nyito dzi sa konḡi. Thero/ṭhoho dzo nangwaho kha themo yeneyo

•U fhindula ndumeliso dzo leluwaho (tsumbo. 'ndi matsheloni ... No vuwa hani?') vhe na mudededzi na nga vhavhili vhavhili (pairs).

- U imba nyimbo dzi sa konḡi na u ita nyito nga vhavhili-vhavhili vha tshi thuswa nga mudededzi.
- U tevhedza ndaela (tsumbo. Imani, dzulani.)
- U tamba mitambo ya luambo (tsumbo. Simon uri) *vhe na mudededzi na nga vhavhili-vhavhili.*

Zwiṭori zwo anetshelwaho zwi nga tambwiwa sa ḡirama hu tshi shumiswa na miraḡo u thusedza zwine zwa amba. zwiṭori zwi anetshelwaho zwi tea u bva kha Bugu Khulu, zwigwada zwa zwiṭori, zwirendo, nyimbo nz. Zwo ṅwalwaho nga vhatu vho fhambanaho (anthology) kana kha phosiṭara i re na nyolo hune vhana vhoṭhe vha kona u vhona zwifanyiso. Tshiṭori tshi tea u tikedzwa nga zwi vhonelelo zwavhuḡi, zwithu, thoyi na phaphethe.

Vha ḡiphiṅa nga u thetshelesa zwiṭori zwipufhi zwi sa konḡi zwi anetshelwaho vha tshi imba nga u dzhenelela kha khorasi ho teaho hu na ndovhololo maipfi o ḡowealeho nga tshifhinga tsho teaho.

U bveledza khontsephuti, ḡivhaipfi na zwivhumbeo zwa luambo.

Nga u ita nyito dzi re afho ṅṭha:

- U thoma u bveledza oraḷa ya ḡivhaipfi.
- U fhindula na u dovholola luambo lwo ḡowealeho, tsumbo: Hu ita hani?
- U fhindula ndaela

• U LINGA

- Tsivhudzo ya u linga hu si ha fomaḷa:
- *Orala na/kana zwiitwaho/zwisedzwaho*
- U fhindula ndumeliso dzo leluwaho (tsumbo. 'Ndi matsheloni.' 'No vuwa hani?')
- U fhindula ndaela dzo leluwaho nga ṅḡila yone. (tsumbo. Simon uri....)
- U imba luimbo lu sa konḡi vha tshi ita na nyito

GIREIDI 1 THEMO 2

LITHERERESI YA MVELEDZISO YA U THOMA

Ndivho ya mibvumo na u vhala na vhagudi zwo xanganelana na u thetshesela na u amba.

Ndivho ya mibvumo:

- U pfa ndovhololo ya mibvumo (kha mutambo wa maipfi)
- U vhanda zwanda kha madungo a maipfi kha luimbo, tshirendo, tshitori
- U vhanda zwanda kha madungo ya maipfi a ambwaho (ndi ma-tshe-lo-ni, good morning nz.)

U vhala na vhagudi

Nyito dzi itwaho luthihi nga vhege hu tshishumiswa Bugu Khulu dzi re na nyolo nnzhi kana zwivhumbeo zwo hudzwaho, mañwalo a re nyolo. Bugu yeneyo nga vhaliwa lunzhi kana ya dovha ya divhadzwa hafhu nga murahu. Mudededzi u divhadza divhaipfi na u edzisela kuvhalele.

- U dzhenelela kha u vhona zwifanyiso kha Bugu Khulu/ phositora ya u haseledza na mudededzi.
- Nga murahu ha u dzhenelela kha ndovhololo ya u vhona zwifanyiso kha hu dovhololwe divhaipfi ya ndeme (sedzani, ipfani, ambani, itani)
- U anetshela tshitori (zwtori zwo leluwaho zwi yelanaho na thero) huna zwishumiswa zwi ngaho sa Bugu Khulu , zwifanyiso, phaphethe.nz.
- Nga murahu ha u anetshela zwtori, kha hu dovhololwe divhaipfi ya ndeme na mudededzi.

U linga

Tsivhudzo ya u linga:

Hu si foma

Orala na/kana zwiitwaho/zwisedzwaho

- U pfa ndovhololo ya mibvumo (kha mutambo wa maipfi)
- U vhanda zwanda kha madungo a maipfi kha luimbo, tshirendo, tshitori
- U vhanda zwanda kha madungo ya maipfi a ambwaho (ndi ma-tshe-lo-ni, nz.)

(sedzani afha, ambani ni ite).

GIREIDI YA 1 THEMO YA 3

U THETSHELESA NA U AMBA

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Dzhielani nzhele uri thero/ṭhoho dzo newaho ndi tsivhudzo. Hu tea u vha na Bugu Khulu/phosiṭara, zwirendo, nyimbo, mitambo na zwishumiswa zwo teaho thero yo nangwaho.

Nyito dza vhege

Nyito mbili dzi tea u itiwa luvhili kha vhege kha thero inwe na inwe:

- U thoma u bveledza oraḷa (u thetshelesa na u amba) ḍivha maipifi hu tshi shumiswa ṭhoho yo nangwaho kha themo yeneyo.
- U fhindula ndumeliso nga vhuḍifulufheli nga vhavhili vhavhili.
- U sumba zwithu zwi re kiḷasirumuni kana kha tshifanyiso (tsumbo. 'ntsumbedzeni tshidulo'. 'sumbani....')
- U renda a tshi ita nyito na mudededzi nga vhavhili vhavhili.
- U tevhela ndaela (tsumbo. 'vhandani zwanda') na mudededzi nahone nga vhavhili vhavhili
- U tevhela command kha mutambo (Simon u ri...)
- U imba nyimbo hu na nyito nga vhavhili vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku (tsumbo. Nyimbo dzi elanaho na ṭhoho yo nangwaho)
- U renda zwito hu na nyito hu na nyeletshedzo kha zwigwada zwiṭuku (tsumbo. Zwirendo zwielanaho na ṭhoho yo nangwaho)

Zwiṭori zwo anetshelwaho zwi nga tambwiwa sa ḍirama hu tshi shumiswa na miraḍo u thusedza zwine zwa amba. zwiṭori zwi anetshelwaho zwi tea u bva kha Bugu Khulu, kana phosiṭara i re na nyolo hune vhana vhoṭhe vha ḍo kona u vhona zwifanyiso.

- U ḍiphina nga u thetshelesa zwiṭori zwi anetshelwaho na u dzhenelela kha khorasi ya luimbo nga tshifhinga tsho teaho. (tsumbo. maḍabula, maḍabula o vhibva, o vhibva)
- U bula zwiṭwe zwa zwithu kha tshifanyiso (tsumbo. 'uyu ndi nnyi?' -u sumba tshithu kha tshifanyiso.)

U bveledza mihumbulo, ḍivhaipfi tshivhumbeo tsha luambo

Nga u dzhenelela kha nyito dzi re afho nṭha ni thoma u bveledza oraḷa ya ḍivha maipfi

- U dovhola na u fhindula luambo lwo ḍowealeho.
- U renda zwirendo na u imba nyimbo.
- U tevhela ndaela.

U LINGA

Tsivhudzo dza u linga

U ilnga hu si ha fomaḷa:

Orala na/kana zwiitwaho/zwisedzwaho

Tsedzuluso

- U fhindula ndumeliso dzo leluwaho hu na vhuḍifulufheli nga vhavhili- vhavhili.
- U sumba zwithu kiḷasirumuni kana kha tshifanyiso (tsumbo. 'ntsumbedzeni tshidulo'. 'sumbani')
- U fhindula ndaela hu tshi shumiswa mutambo wa luambo (Simon u ri...)

GIREIDI 1 THEMO 3

LITHERERESI YA MVELEDZISO YA U THOMA

Ndivho ya mibvumo na u vhala na vhagudi zwo fanganelana na u thetshesela na u amba.

MAGUDISWA/KHONTSEPHUTI/ZWIKILI

Ndivho ya mibvumo yo fangana na nyito dza u thetshesela na u amba

- U pfa ndovhololo ya mibvumo (kha mutambo wa maipfi)
- U vhandana zwanda/ u rwise minwe/u fhufha/u ginda nga milenzhe kha madungo a maipfi (luimbo, tshirendo, zwiitori)
- U vhandela zwanda maipfi kha mafhungo mapufhi (ri a livhuwa; ndi a livhuwa)
- U topola mibvumo mathomoni a maipfi o bulwaho.

U vhala na vhagudi

Nyito dzi itwaho luthihi kha vhege hu tshi shumiswa Bugu Khulu i re na nyolo nnzhi Khulu.

Bugu yeneyo i nga vhalwa lunzhi kana ya dovha ya divhadzwa nga murahu ha tshifhinga.

- U thetshesela tshiitori tsho anetshelwaho hu tshi sedzwa na tshifanyiso hu tshi tevhezdelwa mudededzi.
- U guda divhaipfi nga u tou amba zwi tshi bva kha manwalwa o vhone waho (Bugu Khulu Phositora nz.)
- U topola zwithu kha tshifanyiso (tsumbo. 'ntsumbedzeni mudededzi wa Thandi.')
- U amba nga ha tshifanyiso hu tshi shumiswa luambo lwa damuni ho teaho
- U dzhenela kha ngudo dza zwiitori nga u dovholola divhaipfi ya ndeme na u dzhenela kha zwifanyiso nga vhavhili-vhavhili kana nga zwigwada zwiituku.

U LINGA

Tsivhudzo dza u linga:

Orala na/kana zwiitwaho/zwisedzwaho

- U topola mibvumo mathomoni ha maipfi a bulwaho
- U amba nga tshifanyiso hu tshi shumiswa luambo lwa hayani ho teaho
- U wana zwithu kha tshifanyiso (tsumbo. 'ntsumbedzeni mudededzi wa Thandi.')

GIREIDI 1THEMO 4

U THETSHELESA NA U AMBA

MAGUDISWA/KHONTSEPHUTI/ZWIKILI

Dzhielani nzhele uri thero/ṭhoho ndi tsivhudzo zwayo. Vha tea u vha na Bugu khulu/phosiṭara, zwirendo, nyimbo, mitambo na zwithu zwi fareaho zwa thero yo nangiwaho.

Nyito dza vhege

Nyito mbili kana nnzhi dzi tea u itwa kha ngudo inwe na inwe:

- U thoma u bveledza (u thetshelesa na u amba) ḍivhaipfi ya u amba hu tshi shumiswa thero ine ya bva kha LH na LET,
- U fhindula ndumeliso na nyonesano dzo leluwaho (tsumbo. 'Salani.' 'Ni tshimbile zwavhuḍi 'Ndi masiari.')
- U sumba na u bula madzina a zwithu kiḷasirumuni kana kha tshifanyiso (tsumbo. Ntsumbedzeni ... kha tshifanyiso. sumbani ...)
- U tevhela ndaela (tsumbo. Imisani tshanda u onesa.)
- U shumisa luṅwe lwa luambo lwo no shumiswaho lunzhi lu sa shandukisei. (tsumbo. 'ndi khou humbela', 'ndo livhuwa')
- U imba nyimbo hu na nyito na ndaela ya mudededzi nga vhavhili vhavhili
- U imba nyimbo dzo leluwaho hu tshi itwa na nyito hu na thikhedzo ya mudededzi nga vhavhili- vhavhili na zwigwada zwiṭuku.
- U renda zwirendo zwo leluwaho na nyito hu na thikhedzo ya mudededzi nga vhavhili vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku.
- U tamba mutambo wa u ndumeliso (mafhungo mavhili) nga vhavhili-vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku (tsumbo. Ndi matsheloni Thando, No vuwa hani? Ndi matsheloni a vhuḍi Mulalo ndo vuwa zwavhuḍi)

Zwiṭori zwianewaho zwi nga tambea sa liṭambwa hu tshi ombedelwa zwi na utikedza ndivho. Zwiṭori dzi tea u bva kha Bugu Khulu kana kha phosiṭara hune vhana vha kona u vhona zwifanyiso.

- U ḍiphina nga u thetshelesa zwiṭori na u dzhenelela kha khorasi nga tshifhinga tsho teaho.
- U bula madzina a zwiṅwe zwa zwithu zwi re kha tshifanyiso (tsumbo. Ndi nnyi hoyu? – u sumba kha tshithu/ phukha kha tshifanyiso)

U bveledza mihumbulo, ḍivha maipfi na luambo

- U dzhelela kha nyito dzi re afho nṭha zwi bveledza ḍivhaipfi ya u amba.
- U dovholola na u fhindula luambo lwo ḍoweleaho/shumiseswaho.
- U fhindula ndaela.
- U shumisa luṅwe lwa luambo lwo no shumiswaho lunzhi lu sa shandukisei.

U LINGA

Tsivhudzo dza u linga hu si ha fomaḷa:

Orala na/kana zwiitwaho/zwisedzwaho

- U imba nyimbo dza nyito na u enda zwirendo vhe na vhuḍifulufheli.
- U tevhela ndaela (tsumbo. Farani ṭhoho yanu. Farani zwikunwani zwanu)
- U tamba mutambo wa u lumeliso (mafhungo mavhili) nga vhavhili-vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku (tsumbo. Ndi matsheloni Thando, ndo vuwa zwavhuḍi)

GIREIDI 1THEMO 4

LITHERERESI YA MVELEDZISO YA U THOMA

Ndivho ya mibvumo na u vhala na vhagudi zwo tlanganelana na u thetshesela na u amba.

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Ndivho ya mibvumo

Nyito hedzi dzi tea u tlanganywa kha nyito dza u thetshesela na u amba na u vhala na vhagudi

- U vhanda zwanḁa/ u rwiḁa minwe/u fhufha/u ginḁa nga milenzhe kha madungo a maipfi (luimbo, tshirendo, zwiḁtori)
- U khethekanya mibvumomathomoni a maipfi o ambiwaho o ambiwaho (tsumbo tḁoho).
- U khethekanya maipfi o ambiwaho nga u vhanda zwanḁa kha madungo a maipfi (u bva kha tshiḁtori)

U vhala na vhagudi

Nyito iyi i itwa luthihi nga vhege hu tshi shumiswa Bugu Khulu hu na tsumbo nnzhi na maḁwalwa o hudzwaho. Bugu yeneyo nthihi i nga vhalwa na u dovhololwa lunzhi na u divhadzwa hafhu nga murahu ha tshifhinga.

- U thetshesela zwiḁtori kana maḁwalwa a si a fikishini musi hu tshi khou tevhedzelwa mudededzi ho sedzwa zwifanyiso
- U amba nga ha tshifanyiso hu tshi shumiseswa LEV, na Luambo lwa Hayani musi zwo tea.
- U topola zwithu kha tshifanyiso (tsumbo. 'ntsumbedzeni ...'. 'sumbani kha ...')
- U guda iḁwe ya divhaipfi i yelanaho na thero yo nangwaho.
- Nga murahu ha ndovhololo ya u vhala, hu dzhenelela kha khorasi, na ndovhololo ya luambo lwo ḁoweleaho ho teaho nga vhavhili-vhavhili na zwigwada zwiḁtuku.
- U dzhenelela kha ngudo ya zwiḁtori nga fhindula mbudziso dzo leluwaho dza oraḁa.

• U LINGA

• Tsivhudzo dza u linga:

• *Hu si ha fomala*

• *Orala na/kana zwiitwaho/zwisedzwaho*

• *Tsedzuluso*

• U khethekanya maipfi a ambiwaho nga u vhanda zwanḁa kha dungo liḁwe na liḁwe

• U tḁalusa na u bula madzina a zwiḁwe zwa zwithu zwire kha zwifanyiso.

• Nga murahu ha ndovhololo ya u vhala, u dzhenelela kha khorasi, vha dovholola luambo lwo ḁoweleaho ho teaho nga vhavhili-vhavhili na zwigwada zwiḁtuku.

ZWISHUMISWA ZWO THEMENDELWAHO ZWA ḐWAHA

- Phosiḑara na zwifanyiso zwa u thusedza u funza zwiḑori na ḑivha maipfi.
- Tshathi dza mivhala na nomboro.
- Nyimbo na zwirendo zwa nyito
- Zwishumiswa zwi yelanaho na thero na ḑhoho.
- Zwithusedzi u tamba zwiḑori, tsumbo masiki, phaphethe nz.
- CDs, DVDs na mbekanya mushumo dza theḑevishini
- Bugu Khulu (dzi re na zwifanyiso)
- Tshigwada tsha zwiḑori, zwirendo, na nyimbo zwo ḑwalwaho nga vhathu vho fhambanaho.
- Bugu Khulu dzo itwaho nga mudededzi na vhagudi, bugu dza zigi zege, phaphethe, masiki, magaraḑa-tai a maipfi, nz.

GIREIDI 2 LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI

THODEA NGA THEMO

TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA: IRI NTHIHI

GIREIDI 2 THEMO 1

U THETSHELESA NA U AMBA

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Mudededzi u tea u nanga thero mbili dzine dza do vha thusa u divhadza na u vusuludza divhaipfi na u katela nyito dzo dubekanywaho afho fhasi.

Dzhielani nzhele uri thoho dzo newaho afho ndi tsivhudzo.

- Vha tea u lingedza u katela nyito dzothe zwi tshi konadzea lu fhiraho luthihi. Vha tea u linga vhagudiswa vhavho nga u shumisa u linga hu si ha foma. Thero dzi tea u tendela mudededzi u dzulela u vusuludza luambo lwa mutheo lu sa konqi musi a tshi amba na vhagudi nga LEV.

Nyito dza vhege inwe na inwe.

Nyito mbili kana nnzhi kha ngudo dzi tevhelaho dza vhege.

- U thoma u bveledza (u thetshelesa na u amba) divhaipfi ya u amba hu tshi shumiswa thero kana thoho.
- U fhindula ndumeliso na nyonesano dzo leluwaho, hu tshi shumiswa mafurase, tsumbo. 'Ndi matsheloni' 'No vuwa hani' 'ndo vuwa zwavhudi,' nga vhavhili vhavhili na zwigwada zwiṭuku.
- U tamba mutambo wa ndumeliso (mafhungo mavhili) nga vhavhili-vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku (tsumbo. Ndi matsheloni, Thando, No vuwa hani? Ndi matsheloni a vhuqi Thando, ndo vuwa)
- U sumba kha na u amba madzina a zwithu kijasirumuni kana kha tshifanyiso hu tshi tevhedzwa ndaela ya mudededzi, tsumbo, "ntsumbedzeni musidzana o mbaraho rokho tswuku."
- U shumisa luambo lu shumiswaho lunzhi (tsumbo. Ndi khou humbela, ndi a livhuwa).
- U imba nyimbo vha tshi ita nyito hu na thikhedzo ya mudededzi nga vhavhili-vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku, tsumbo 'Zwiṅoni zwiṭanu, Zwo kavha kha muri, Tshiṅwe tshari, muthu khoula, Tshiṅwe tshari, ndi muthu na tshigidi.'
- U dzhenelela kha zwirendo na nyimbo dzi re na nyito, vha tshi ita nyito nga vhavhili-vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku, tsumbo, 'Haya ndi mangilasi a maṭo a makhulu, Hoyu ndi muṅadzi wa makhulu.'
- U tamba mutambo wa luambo, tsumbo. "Simon uri..." nga vhavhili-vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku.
- Mudededzi u vhala kana uṭalutshedza tshiṭori kana a ṭalutshedza tshiṭori luthihi kha vhege. Zwiṭori zwi no anetshelwa zwi nga tambwa hu tshi shumiswa mirado u tikedza zwine zwa ambiwa. Zwiṭori zwi vhaliwaho zwi tea u wanala kha Bugu Khulu kana kha phositora i na nyolo hune vhana vhothe vha kona u vhona zwifanyiso.
- Vha diphina nga u thetshelesa zwiṭori zwipufhi zwi sa konqi zwi anetshelwaho vha tshi imba nga u dzhenelela kha khorasi ho teaho hu na ndovhololo maipfi o dowealeho nga tshifhinga tsho teaho.
- U fhindula mbudziso dza mudededzi nga u bula madzina a zwiṅwe zwa zwithu kha tshifanyiso, sa: mini? Nnyi?

U bveledza khontsephuti, divha maipfi na luambo

Nga u dzhenelela kha nyito dzi re afho n̄ṭha:

- U vvela phanda na u fhaṭa divhaipfi nga u amba.
- U dovhologo maṅwe a maipfi o ḍowealeho nga vhuḍifulufheli.
- U tevhedza ndaela.
- U shumisa luambo lwo shumiswaho lunzhi.

U LINGA

Tsivhudzo dza u linga:

Hu si ha fomala

Orala na/kana zwiitwaho/zwisedzwaho

- U imba nyimbo na zwirendo zwa nyito hu na vhuḍifulufheli.
- U tevhela ndaela dzo leluwaho (tsumbo.farani ṭhoho. Farani zwikunwane.)
- U tamba mutambo wa ndumeliso (mafhungo mavhili) nga vhavhili-vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku (tsumbo. Ndi matsheloni Mulalo, *No vuwa hani*)

GIREIDI YA 2 THEMO YA 1

LITHERERESI YA MVELEDZISO YA U THOMA

Ndivho ya mibvumo na u vhala na vhagudi zwo tangelana na u theshelesa na u amba.

MAGUDISWA/KHONTSEPHUTI/ZWIKILI

Ndivho ya mibvumo

- U vhanda zwanda/ u wisa minwe/u fhufha/u ginda nga milenzhe kha madungo a mafhungo
- U khethekanya maipfi a ambwaho u ya nga madungo.
- U khethekanya mafhungo a oraļa u ya kha maipfi, nga u vhanda zwanda kha ipfi lĩnwe na lĩnwe, tsumbo, mafhungo a bvaho kha zwiṭori.
- U topola mibvumo mathomoni a maipfi o bulwaho.

U vhala na vhagudi

(minete ya 15 luvhili zwalo nga vhege)

Mudededzi u vhala lĩnwalwa kilasirumuni, hu tshi sumbwa maipfi na u haseledza zwifanyiso na u tevhela thevhekano/ndunzhendunzhe ya tshiṭori.

U vhalulula vhukati ha vhege, a tshi tũtũwedza vhagudi kha u dzhenelela. Lĩnwalwa li shumiswa u divhadza divhaipfi ntswa.

- U theshelesa tshiṭori tshi tshi vhaliwa musi hu tshi khou tevhelwa mudededzi na u sedza zwifanyiso.
- U amba nga ha zwifanyiso zwi re kha tshiṭori nga maanda hu tshi shumiswa LEV na Luambo lwa Hayani ho teaho
- U topola zwithu kha zwifanyiso, tsumbo, 'Ntsumbedzeni mukalaha.' 'sumbani kha mmbwa.'
- U fhindula dziñwe dza mbudziso dzi sa konḡi hu na thikhedzo ya zwifanyiso, tsumbo, Nnyi?, Mini?, Ngafhi?
- Vha thoma u divha mañwe a maipfi o ñwalwaho a re kha LEV nga nyito ya u vhala na vhagudi
- U guda iñwe ya divhaipfi nga orala zwi tshi bva kha tshiṭori.
- Nga murahu ha ndovhololo ya u vhala, vha dzhenelela kha khorasi na ndovhololo ya luambo lu no shumiseswa ho teaho nga vhavhili-vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku.

U LINGA

Tsivhudzo dza nyito dza u linga hu si ha fomaļa:

Ndivho ya mibvumo

- U vhanda zwanda kha mafhungo a ambwaho.
- U khethekanya maipfi a ambwaho nga madungo.

U vhala na vhagudi: (oraļa na/kana zwiitwaho)

- U topola vhañwe vha vhathu, zwipuka na zwithu kha zwifanyiso zwa Bugu Khulu (kana iñwe nḡila ya mañwalwa o hudzwaho)
- U fhindula mbudziso dza oraļa nga ha zwiṭori.
- U thoma u vhona mañwe a maipfi o ñwalwaho kha LEV kha nyito ya u vhala na vhana.

GIREIDI YA 2 LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA VHUVHILI

THODEA KHA THEMO

TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA: AWARA NTHIHI (1)

GIREIDI YA 2 THEMO YA 1

UTHETSHELESA NA UAMBA

MAGUDISWA/KHONSEPUTHI/ZWIKILI

Mugudisi u nanga thero mbili dzine dza do mutendela u divhadza na u vusuludza divhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho.

Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo nekedzwaho/thoho ndi tsivhudzo dzi sa konqi.

Vhagudisi vhatea ulingedza u angaredza nyito dzothe lu no fhira luthihi aria zwi tshi konadzea. Vha tea ulinga vhagudi vha tshi shumisa nyito dza ulinga dzi si dza foma. Vha tea u tendela vhagudisi u ri vha dzule vha tshi vusuludza zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konqi musi a tshi amba na vhagudi nga luambo lwa nyengedzedzo lwa hvuhili.

Nyito dza vhege nga vhege

Nyito mbili kana nthihi kha ngudo nga vhege.

- U thoma u bveledza divhaipfi nga u tou amba (u thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana thoho sa 'Zwiwiwa'.
- U fhindula ndumeliso na nyonesano dzi sa konqi hu tshi shumiswa mafurase sa tsumbo, 'ndi matsheloni'. No vuwa hani? 'Ndo vuwa zwavhudi' nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U shela mulenzhe kha ndumeliso (mitaladzi 2) nga vhavhili na nga zwigwada zwiṭuku (tsumbo, ndimatsheloni Thendo, no vuwa hani? Ndi matsheloni Ngudo, *ndo vuwa zwavhudi*)
- U sumba zwithu zwi re ngomu kijasini kana kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, 'Ntsumbedzeni musidzana wa rokho tswuku.'
- U thoma u shumisi zwiṅwe zwa zwi vhumbeo zwa luambo sa mafurase (tsumbo. Ndi khou humbela, ndo livhuwa)
- U imba nyimbo dzi sa konqi a tshi ita nyito hu na thikhedzo ya mugudisi nga vhavhili kana nga zwigwada tsumbo, 'tshinwanwane na makhulu wa tsho, na mahalahase, musumbavhaloyi na balavhukoko na zwiṅwevho.'
- U shela mulenzhe kha zwirendo zwa nyito na nyimbo, vha tshi edzisela nga vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku sa tsumbo, 'thoho, mahada, khana na dzikhundu, magona zwikunwane, magona zwikunwane.'
- U tamba mitambo ya luambo sa tsumbo, "Simoni uri" nga vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku.

Luthihi kha vhege, mugudisi u vhalala kana u anetshela tshittori. Zwiṭori zwine zwa anetshelwa zwi nga iswa kha litambwa nga u shumisa ngafhadzo na zwiṅwe zwi shumiswa u khwaṭhisedza zwi ne zwa khou ambiwa kana u itiwa. Zwiṭori zwi no kho vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu khulukana positora ya nyolo hune vhagudi vha kona u vha zwifanyiso.

- U thetshelesa nganea pfufhi dzo vhalwaho kana u anetshelwa hu na u diphina na u shela mulenzhe kha dzi khorasi nga tshifhinga tsho teaho na u dovholola zwivhumbeo zwa luambo (zwipiḡa zwa luambo) nga vhavhili kana nga zwigwada zwiḡuku.
- U bula madzina a zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi, mini, nnyi, ngafhi?

U bveledza khonseputi, ḡivhaipfi na zwivhumbeo zwa luambo.

Nga u shela mulenzhe kha nyito dzi tevhelaho:

- U isa phanda na u fhaḡa ḡivhaipfi ya orala.
- U dovholola zwiḡwe zwa zwivhumbeo zwa luambo hu na vhudifulufheli.
- U fhindula dziḡwe dza ndaela na khumbelo.
- U thoma shumisa vhumbeo zwa luambo sa mafurase.

U LINGA

Tsivhudzo dza ulinga:

Hu si ha fomala

Oraḡa na/kana ḡdowenḡowe /u lavhelesa

- U imba nyimbo dza nyito na zwirendo huna vhudifulufheli
- U tevhedza ndaela dzi sa konḡi (tsumbo. Farani ḡhoho. Farani zwikunwe.)
- U shela mulenzhe kha ndumeliso (mitaladzi 2) nga vhavhili kana nga zwigwada zwiḡuku (tsumbo. Ndi matsheloni *Thendo, no vuwa hani? Thendo, "ndi matsheloni avhuḡi. Ndo vuwa zwavhuḡi"*)

GIREIDI YA 2 THEMO YA 1

Ubveledza u vhala na u n̄wala

N̄divho ya foniki na u vhala na vhagudi zwi nga t̄anganyiswa na uthetshesela na uamba.

MAGUDISWA/KHONSEPHUTI/ZWIKILI

N̄divho ya foniki

- U vhanda zwan̄a/u lidza minwe/u fhufha/u gigida fhasi nga mulenzhe kha dungo l̄inwe na l̄inwe la maipfi o ambiwaho.
- U khethekanya madungo a mafhungo u ya nga maipfi o d̄i imisaho nga othe.
- U khethekanya madungo a mafhungo u ya nga maipfi o d̄i imisaho nga othe nga u vhanda zwan̄a kha ipfi l̄inwe na l̄inwe, tsumbo, mafhungo a no bva kha tshiṭori.
- U t̄alusa mibvumo ya maipfi mathomoni a fhungo lo ambiwaho.

U vhala na mugudi (lwa mithethe ya 15 luvhili kha vhege)

Mugudisi u tea u vhala bugu kijasini, a tshi sumba maipfi na u t̄alusa zwifanyiso na zwine tshiṭori tsha amba zwone. Mugudisi u dovholola u vhala vhukati ha vhege, a tshi t̄uṭuwedza vhagudi u dzhenelela. Bugu i shumiswa u d̄ivhadza d̄ivhaipfi ntswa.

- U thetshesela tshiṭori tsho vhaliwaho hu tshi tevhezdelwa mugudisi ho lavheleswa na kha zwifanyiso.
- U amba nga ha zwifanyiso kha tshiṭori hu tshi shumiswa luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili tshifhinga tshothe na luambo lwa hayani zwofanela.
- U kona u topola zwithu zwi re kha zwifanyiso, tsumbo, 'ntsumbedzeni mukalaha.' 'Ntsumbedzeni mmbwa.'
- U fhindula mbudzi d̄i sakon̄i hu na thikhedzo ya zwifanyiso, tsumbo, 'mini?', 'hani?', 'ngafhi?'
- U thoma u t̄alusa maṅwe a maipfi o n̄waliwaho a luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili kha u vhala na vhagudi.
- U guda d̄ivhaipfi ya orala ubva kha tshiṭori.
- Nga murahu ha u vhala vha tshi dovholola, vhagudi vha thoma u shela mulenzhe kha dzi khorasi na u dovholola zwipiḡa zwa zwivhumbeo zwa luambo zwo fanela nga vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku.

U LINGA

Tsivhudzo ya nyito dza u linga dzi si dza fomaḷa:

N̄divho ya foniki

- U vhanda zwan̄a kha dungo l̄inwe na l̄inwe kha maipfi o ambiwaho.
- U khethekanya madungo a mafhungo u ya nga maipfi o d̄i imisaho nga othe.

u vhala na mugudi: (oraḷa na/kana n̄dowendowe)

- U kona u topola vhathu, zwifuwo na zwithu zwo sumbedzwaho kha Bugu khulu(kana inwe ya bugu dzo hudzwaho).
- U fhindula mbudzi dza oraḷa dzi sa kon̄i nga ha tshiṭori.
- U thoma u t̄alusa maṅwe a maipf i o n̄walwaho nga luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili kha nyito ya u vhala na vhagudi.

GIREIDI YA 2 THEMO YA 2

U VHALA NA U AMBA

MAGUDISWA/KHONSEPUTHI/ZWIKILI

Vhagudisi vha tea u nanga thero/ṭhoho ine ya ḡo vha tendela u ḡivhadza na u vusuludza ḡivhaipfi na u katela nyito dzi tevhelaho.

Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo nekedzaho/ṭhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḡi.

Mugudisi u tea u lingedza u angaredza nyito dzoṭhe, lune lwafhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vhatea u linga vhagudi vha tshi shumisa nyito dzau linga dz isi dza fomala.vhafanela utendela mudededzi atshi vusuludza zwivhumbeo zwa luambo musi atshi amba na vhagudi kha luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili.

Nyito dza vhege nga vhege

Nyito mbili kana dzi no fhira kha ngudo nga vhege :

- Vhathoma u bvedza ḡivhaipfi ngau to uamba(u thetshesesa nau amba) vha tshi shumisa thero kana ṭhoho
- U thoma u fhindula mbudziso dzi sa konḡi mugudisi a tshi ṭuṭuwedza ndumeliso na nyoosano dzisa konḡi, vha tshi shumisa zwipiḡa zwa luambo zwo ḡowealeho, nga vha vhavhili kana zwigwada zwiṭuku sa tsumbo, Ndi matsheloni, huita hani? ndi hone.
- U ita nyambedzano pfufhi sa tsumbo, Aa! Dzina ḡanga ndi mashudu. Dzina ḡanu nipfi nnyi?
- Uita khumbelo dzo leluwaho sa, ndi khou humbela u ya nda.
- Ushumisa maipfi o randelwaho u fana nau humbela kana ndolivhuwa.
- U sumba zwithu na u zwi nea madzina kiḡasini kana kha tshifanyiso zwitshiya nga ndaela yo newaho nga mudededzi.
- U fhindula zwitshiya ngau shumisa miraḡo kha ndaela dzauto amba.
- U imba nyimbo nau dzhenelela kha zwirendo zwanyito vhe nga vhavhili kana vha zwigwada zwiṭuku.
- Vhatamba mitambo ya luambo vha vhavhili kana vhe zwigwada zwiṭuku.

Mugudisi u anetshela na u vhalo tshiṭori, zwiṭori zwine zwa anetshelwa zwinga itwa ḡitambwa hutshi shumiswa ngafhadzo dza muvhili na zwishumiswa u khwathisedza ṭhalutshedzo ya tshiṭori.

- Zwiṭori zwine zwa vhaliwa zwifanela ubva kha Bugu khulukhana kha positara ya nyolo hune vhagudi vhanga kona u vhona zwifanyiso.
- U diphina ngau thetshesesa zwiṭori na u shela mulenzhe kha khorosi nga tshifhinga tsho teaho, u vusuludza zwivhumbeo zwa luambo zwotea nga vhavhili kana nga zwigwada zwiṭuku.
- u bula madzina a zwiṭwe zwire kha tshifanyioso vha tshi fhindula mbudziso dzine dzabva kha mudededzi

U bvedza khontseput,i ḡivhaipfi na tshivhunbeo tsha luambo***ngau dzhenelela kha nyito dzi tevhelaho***

- u isa phada nau fhaṭa ḡivhaipfi ngau to u amba.
- U dovhola luambo lwo ḡowealeho vhena vhuḡifhulufheli.
- U tamba mitambo na nyambedzano pfufhi.tsumbo, “Aa dzina ḡanga ndi mashudu. Dzina ḡanu ndi nnyi? Ni funa mini?”
- U ita khumbelo dzi sa konḡi, sa tsumbo, ‘ndi khou humbela ubva?’

U LINGA

Tsivhudzo ya ulinga hu si ha fomaļa:

U vhala na u amba: (oraļa na/kana ndowendowe)

- U fhindula na u vha tshipiđa tsha ndumeliso na nyonesano hu tshi shumiswa zwipiđa zwa luambo, nga vhavhili kana nga zwingwada sa tsumbo, ndi matsheloni Thendo. *No vuwa hani?*

Ndo vuwa ndi vhudzisa inwi.

- U sumbedza u pfesesa mañwe a maipfi o dowealeho nga u sumba zwithu kijasini/ tshifanyiso hu u fhindula ndaela ya mugudisi.
- U imba nyimbo hu na u tevhezela na zwirendo hu na vhuđifulufheli na u nyanyuwa nga vhavhili kana nga zwigwada zwiřuku.

GIREIDI YA 2 THEMO YA 2

U BVELEDZA U VHALA NA U N'WALA**MAGUDISWA/KHONSEPUTHI/ZWIKILI**

Ndivho ya mibvumo na ndivho ya zwipiḡa zwa maipfi zwokatela nau thetshesela nau amba.

- U vhanda zwanda, ulidza miḡwe, u fhufha, u ginḡa fhasi kha madungo a maipfi o doweleaho.
- U khethekanya nau tanganya madungo kha maipfi a u tou amba sa mama.
- U khethekanya nau tanganya mibvumo kha maipfi au tou amba, sa tsumbo, ba-ba, baba.

U vhalala na mugudi (lwa mithethe ya 15 luvhili kha vhege)

Mudededzi u vhalala bugu kilasini atshi sumbedzela maipfi nau haseledza luḡa lwa tshitoro, mudededzi u vhalala linwalwa vhukati ha vhege atshitutuwedza vhagudi u dzhenelela. Linwalwa lishumiswa u divhadza divha ipfi ntswa.

- U thetshesela zwiḡoro kana maḡwalwa asi fikishini kana musi vha tshi sedza zwifanyiso vhenala mudededzi
- Vha amba nga ha zwifanyiso ngomu zwiḡorini vha tshi shumisa luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili zwi tshi konadzea khathihi na luambo lwa hayani zwo fanela.
- U topola zwithu kha tshifanyiso.
- U fhindula dziḡwe dza mbudziso dzo leluwaho vha tshi thusedzwa nga zwifanyiso vha tshi fhindula mini, nnyi, ngafhi?
- Vhaguda divha ipfi nga u tou amba.
- Nga murahu ha u dovholola u vhalala, vha dzhenelela kha khorasi na u dovha u shumisa zwipiḡa zwa luambo lwo dowelelaho ho teaho vhe vhavhili vhavhili kana vhe zwigwada zwiḡuku.
- Vha tamba zwiḡwe zwa zwipiḡa zwa zwiḡoro vha tshi shumisa ngafhadzo ya muvhili na luambo lwo dowelelaho vhe vhavhili vhavhili kana vhe zwigwada zwiḡuku.

U LINGA

- U vhandā zwāḑa/u lidza minwe/u fhufha/u sinḑa fhasi nga mulenzhe kha madungo a maipfi o ambiwaho kha fhungo.
- U fhandekanya maipfi o bulwaho a tshiya kha madungo
- U fhandekanya mafhungo o ambiwaho a vha maipfi o diimisaho nga u vhandā zwanda kha dungo ḑiḑwe na ḑiḑwe sa tsumbo, mutaladzi u bvaho kha tshiḑori.
- U ḑalusa mibvumo ya maipfi mathomoni a fhungo ḑo ambiwaho

U vhalā na mugudi (lwa mithethe ya 15 luvhili kha vhege)

Mugudisi u tea u vhalā bugu kiḑasini, a tshi sumba maipfi na u ḑalusa zwifanyiso na zwine tshiḑori tsha amba zwone. Mudededzi u vhalā ḑinwalwa vhukati ha vhege atshitutuwedza vhagudi u dzhenelela. Bugu i shumiswa u ḑivhadza ḑivha ipfi ntswa.

- U thetshesela tshiḑori tsho vhaliwaho hu tshi tevhedzelwa mudededzi ho lavhelesiwa na kha zwifanyiso.
- U amba nga ha zwifanyiso kha tshiḑori hu tshi shumiswa luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili tshifhinga tshoḑhe na luambo lwa hayani zwofanela.
- U ḑalusa zwithu zwi re kha zwifanyiso, tsumbo, 'ntsumbedzeni mukalaha.' 'sumbani mmbwa.'
- U fhindula mbudziso dzi sakonḑi hu na thikhedzo ya zwifanyiso, tsumbo, 'mini? hani? ngafhi?'
- U thoma u ḑalusa maḑwe a maipfi o ḑwaliwaho a luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili kha u vhalā na vhagudi.
- U guda ḑivha ipfi nga u tou ambazwi tshi bva kha tshiḑori.
- Ngamurau ha u vhalā vha tshi dovholola, vhagudi vha thoma u shela mulenzhe kha dzikhorasi na udovholola zwipiḑa zwa luambo zwo fanela nga vhavhili kana nga zwigwada zwiḑuku.

GIREIDI YA 2 THEMO YA 3

U VHALA NA U AMBA

MAGUDISWA/KHONSEPUTHI/ZWIKILI

Mugudisi u nanga thoho/thero mbili dzine dza do muṅea tshikhala tsha u divhadza na u vusuludza divha ipfi, na u angaredza nyito dzi tevhelaho.

Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo nekedzaho/thoho ndi tsivhudzo dzi sa konḡi.

Mugudisi u tea u nanga thero yo fanelaho a tshi tevhedzela ngudo ya divha na tshumiswa dzi re hone.

Mugudi u tea u vhona uri una thodea dzo fanelaho sa bugu khulwane/posiṡara, zwirendo, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma zwi tshiya nga thoho dze vha nanga.

Vhagudisi vhafanela u lingedza u angaredza nyito dzoṡhe, lune lwafhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vhatea u linga vhagudi vha tshi shumisa nyito dzau linga dz isi dza fomaḡa. Vhafanela utendela mudededzi atshi vusuludza zwivhumbeo zwa luambo musi atshi amba navha gudi kha luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili.

Nyito dza vhege nga vhege

Nyito mbili kana dzi no fhira kha ngudo nga vhege :

- Vhathoma u bvedza divha ipfi ngau tou amba(u thetshelisa nau amba) vha tshi shumisa thero kana thoho
- U thoma u fhindula mbudzi dzisakonḡi mugudisi a tshi tUṡUwedza ndumeliso na nyoosano dzisa konḡi, vha tshi shumisa zwipiḡa zwa luambo zwo dowealeho, vhenga vha vhavhili vha vhili kana zwigwada zwiṡuku sa tsumbo, Ndi matsheloni, huita hani? ndi hone.
- U tamba nyambedzano pfufhi sa tsumbo, Aa! Dzina ḡanga ndi mashudu. Dzina ḡanu nipfi nnyi?
- Uita khumbelo dzo leluwaho sa, ndi khhou humbela ubva
- Ushumisa maipfi o randelwaho u fana nau humbela kana ndolivhuwa.
- Usumba zwithu na u zwinea madzina kiḡasini kana kha tshifanyiso zwitshiya nga ndaela yonewaho ga mudededzi
- U fhindula zwitshiya ngau shumisa miraḡo kha ndaela dzauto amba
- U imba nyimbo nau dzhenelela kha zwirendo zwaNyito vhavha vhili vha vhili kana vha zwigwada zwiṡuku
- Vhatamba mitambo ya luambo vha vhavhilivha vhili kana vhe zwigwada zwiṡuku.

Luthihi kha vhege, mugudisi u vhalo kana u anetshela tshiṡori. Zwiṡori zwine zwa anetshelwa zwi nga iswa kha ḡitambwa nga u shumisa ngafhadzo na zwiṡwe zwishumiswa u khwathisedza zwi ne zwa khou ambiwa kana u itwa. Zwiṡori zwi no kho vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu khulukana posiṡara dza nyolo dzene vhagudi vha kona u vhona zwifanyiso.

- *U thetshelesa nganea pfufhi dzo vhalwaho kana u anetsheiswa hu na u diphina na u shela mulenzhe kha dzi khorasi nga tshifhinga tsho teaho na u dovholola zwivhumbeo zwa luambo (zwipiḡa zwa luambo) nga vhavhili kana nga zwigwada zwiḡuku.*
- U fhindula mbudziso dzi sa konḡi nga ha tshiḡori nga phindulo pfufhi, mini, nnyi, ngafhi?
- U bula madzina a zwiḡwe zwa zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi na dza vhaḡwe vhagudi.

U bveledza khonseputi, ḡivha ipfi na zwivhumbeo zwa luambo

Nga u shela mulenzhe kha nyito dzi tevhelaho:

- U isa phanda na u fhaḡa ḡivha ipfi nga u tou amba
- U dovholola zwiḡwe zwa zwivhumbeo zwa luambo hu na vhudifulufheli.
- U fhindula dziḡwe dza ndaela na khumbelo
- U shumisa zwi vhumbeo zwa luambo

U LINGA

Tsivhudzo ya ulinga hu si ha fomaḡa:

U vhalala na u amba: (oraḡa na/kana ndowendowe)

- U fhindula nga nyito kha ndaela dzisakonḡi dza u tou amba dzo newaho nga mudededzi kha mugudi eethe kana vhe nga zwigwada.
- U shela mulenzhe kha nyambedzano i sa konḡi hu na thikhedzo ya mugudisi, a tshi ḡuḡuwedza ndumeliso na nyonesano nga vhavhili kana nga zwigwada zwiḡuku.
- U ita ndaela kana khumbelo dzi sa konḡi sa tsumbo, ndi nga wana vho penisela?
- U bula madzina a zwiḡwe zwa zwithu zwi elanaho na ḡohoho i re kha zwifanyiso kana ngomu kiḡasini.
- U tamba mitambo ya luambo nga vhavhili kana nga zwigwada.

GIREIDI YA 2 THEMO YA 3

U BVELEDZA U VHALA NA U N'WALA***Ndivho ya foniki na uvhala na vhagudi zwi nga tanganyiswa na uthetshelesa na uamba.*****MAGUDISWA/KHONSEPUTHI/ZWIKILI*****Ndivho ya foniki***

- U vhanda zwanda/u lidza miñwe/u fhufha/u gigida fhasi nga mulenzhe kha dungo liñwe na liñwe la maipfi o ambiwaho kha fhungo.
- U khethekanya madungo a mafhungo u ya nga maipfi o ði imisaho nga othe.
- U khethekanya madungo a mafhungo u ya nga maipfi o ði imisaho nga othe nga u vhanda zwanða kha ipfi liñwe na liñwe, tsumbo, mafhungo a no bva kha tshitori.
- U ðalusa mibvumo ya maipfi mathomoni a fhungo lo ambiwaho

U vhala na mugudi (mithehte ya 15 luvhili kha vhege)***Mugudisi u vhala bugu kana u anetshela tshitori a tshi sumbedza maipfi na u amba nga ha zwifanyiso na u amba nga hazwine tshitori tsha amba zwone. u i vhala hafhu vhukati ha vhege, a tshitutuwedza vhagudi uri vha dzhenelele. tshitori kana liñwalwa li si la fikishini li do shumiswa u ðivhadza ðivhaipfi ntswa.***

- U thetshelesa na ufhindula tshitori kana liñwalwa la fikishini hu tshi tevhezwa mugudisi na u sedza kha zwifanyiso.
- U amba nga ha zwifanyiso hu tshi shumiswa luambo lwo engedzwaho lwa vhuvhili.
- U ðalusa na u bula madzina a zwithu hu tshi shumiswa luambo lwo engedzwaho lwa vhuvhili
- U fhindula mbudziso dzisakonði hu na thikhedzo ya zwifanyiso, tsumbo, *nny*, *mini*, *ngafhi*, *lini*
- Uguda ðivhaipfi ya orala
- Ngamurahu ha u vhala vha tshi dovholola, vha shela mulenzhe kha dzikhorasi na u dovhololazwipiða zwa luambo arali zwo tea nga vhavhili kana nga zwigwada zwiuku.
- U kona u ðalusa na u vhala maipfi o ðowealeho a loumbo lwo engedzedzwaho lwa vhuvhili lwo gandiswaho kilasini lwa anðadzwa kha luvhondo.
- U tamba zwipiða zwa tshitori hu tshi shumiswa ngafhadzo na zwipiða zwa luambo zwi sa konði nga vhavhili kana nga zwigwada zwiuku hu tshi shumiswa shumiswa dzingaho masiki na phaphethe.

U LINGA

Tsivhudzo dza nyito dza ulinga dzi si dza fomala:

Nivho ya mibvumo na miungo: (orala na/kana ḑowenḑowe)

- U vhanda zwandḑa kha miungo ya mibvumo yo ḑoweleaho.
- U khethekanya mafhungo o ambiwaho a tshiya kha mibvumo na u kona u dovha u vhumba mafhungo hafhu.
- u ḑalusa mibvumo mathomoni na magumoni a maipfi o bulwaho

U vhala na mugudi: (orala na/kana ḑowenḑowe)

- U ḑalusa na u bula madzina a zwithu zwire kha tshifanyiso hu tshi shumiswa luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili
- U fhindula dziḑwe dza mbudziso dza orala nga ha tshiḑori kana ḑinwalwa ḑi si ḑa fikishini.
- Nga murahu ha u vhala hu na u dovholola, vhagudi vha shelamulenzhe kha u imba dzikhorasi na u dovholola zwipiḑa zwa luambo zwo fanela nga vhavhili na zwigwada zwiḑuku
- U tamba zwipiḑa zwa tshiḑori hu tshi shumiswa ngafhadzo zwipiḑa zwa luambo nga vhavhili kana nga zwigwada.

GIREIDI YA 2 THEMŌ YA 4

UTHETSHELESA NA U AMBA

MAGUDISWA/KHONSEPUTHI/ZWIKILI

Vhagudisi vha tea u nanga thero mbili dzi ne dza do vha thusa u ðivhadza na u vusuludza ðivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho.

Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ñekedzwaho/þhoho ndi tsivhudzo dzi sa konði. Vhagudisi vha tea u ita uri vhavhe na bugu khulwane/phosiþara, zwirendo, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa.

Vha tea u lingedza u angaredza nyito dzoþhe lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea.vha tea u linga vhagudi vha tshi khou shumisa nðila ya u linga i si ya fomala.vha tea. Vha gudisi vha tendelelwa u dzulela u vusuludza zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo musi hu tshi itwa nyambedzano na mugudi nga luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili.

Nyito dza vhege nga vhenge

Nyito mbili kana dzino fhira kha ngudo nga vhege:

- U thoma u bveledza ðivhaipfi ya orala (u thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana þhoho.
- U imba nyimbo na u ita nyito hu na vhudifulufheli nga vhavhili kana nga zwigwada zwiþuku.
- U renda zwirendo na u ita nyito hu na vhudifulufheli nga zwivhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula kha nyambedzano pfufhi sa ndumeliso na nyonesano hutshi shumiswa language chunks sa tsumbo, vha tshimbile zwavhudi, ndi matsheloni, ndi do vha vhona nga marahu.
- U shela mulenzhe kha nyambedzano isakonði hu na thikhedzo ya mudededzi a tshi tuþuwedza ndumeliso na nyonesano nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U ita ndaela pfufhi sa tsumbo, ndi khou humbela u ya nnda?
- U shumisa zwiñwe zwa zivhumbeo zwa luambo sa mafurasi (tsumbo. 'pfarelo; ndi khou humbela')
- U sumba na u bula madzina a zwithu zwi re kilasini kana kha tshifanyiso hu u fhindula ndaela dza mudededzi.
- U tamba mitamba ya luambo nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula nga nyito kha ndaela isakonði ya orala yo ñewaho nga mugudisi nga muthihi kana nga zwigwada.
- U fhindula mbudziso dzi sa konði dzo vhudziswaho nga mugudisi kana nga mugudi o dzhiaho vhuimo ha uvha mugudisi, tsumbo, 'mini, nnyi, ngafhi'

Luthihi kha vhege, mugudisi a nga vhalala kana u ðalutshedza tshiþori. Zwiþori zwo ðalutshedzwaho zwi nga itwa ðitambwa hutshi shumiswa ngafhadzo na u shumisa zwithu zwi satshili u thusedza u pfesesa props to support .zwiþori zwo vhaliwaho zwi tea uvha zwi tshibva buguni khulwane kana kha positara hune vhagudi vha kona u vhona zwifanyiso.

- Uthetshesela nganea pfufhi hu na u ḑifheliwa na u shelamulenzhe kha u bvumela khorasi nga tshifhinga tsho teaho na u dovholola phetheni ya luambo (zwiḑiḑa zwa luambo) zwo fanela nga vhavhili kana nga zwigwada;
- U bula madzina a zwiḑwe zwa zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi na vhanwe vhagudi.

U bveledza khontseputhi, ḑivhaipfi na tshivhumbeo tsha luambo

Nga u shelamulenzhe kha nyito dzi tevhelaho:

- U fhindula mbudziso dzi sa konḑi tsumbo, dzi na lanu ndi nnyi?.
- U isa phanḑa na u fhaḑa na u khwinisa ḑivhaipfi na zwiḑiḑa zwa luambo kha nyambedzano is a konḑi.
- U ita nyito dzi sa konḑi hu u tevhedza ndaela dza mugudisi, tsumbo, 'imani, dzulani, fhufhani, farani na zwiḑwevho.
- U ita ndaela dzi sa konḑi tsumbo, ndi khou hambela u ya nḑa?'

U LINGA

Tsivhudzo dza nyito dza u linga dzi si dza fomala:

U thetshesela na u amba: (orala na/kana ḑowendḑowe)

- U fhindula mbudziso dzi sa konḑi (tsumbo, dzina lanu ndi nnyi?)
- U shelamulenzhe kha nyambedzano hu na thikhedzo ya mudededzi, a tshi ḑuḑuwedza ndumeliso na nyonesano nga vhavhili kana nga zwigwada zwiḑuku.
- U ita ndaela dzi sa konḑi sa tsumbo, ndi khou hambela uya nnda?
- U ita nyito dzi sa konḑi hu u tevhedza ndaela dza mugudisi, tsumbo, 'imani, dzulani, fhufhani, farani na zwiḑwevho.

GIREIDI 2 YA THEMO YA 4

U BVELEDZA U VHALA NA U N'WALA

Ndivho ya mibvumo, ndivho ya miungo na uvhala na mugudi zwo tanganyiswa na u thetshesela na u amba MAGUDISWA/KHONSEPUTHI/ZWIKILI

NDIVHO YA MIBVUMO NA MIUNGO

- U vhanda zwanda kha miungo ya mibvumo yo dowealeho.
- U khethekanya mafhungo o ambiwaho a tshiya kha mibvumo na u kona u dovha u vhumba mafhungo hafhu.
- u talusa mibvumo mathomoni na magumoni a maipfi o bulwaho.
- U khethekanya mafhungo a tshiya kha maipfi nga u vhanda zwanda kha dungo lihwe na lihwe.

Uvhala na mugudi (lwa mithethe ya 15 luvhili kha vhege)

Mugudisi u vhala bugu kilasini, atshi sumba maipfi na u amba nga ha zwifanyiso na zwine tshitori tsha khou amba zwone, u i vhala hafhu vhukati ha vhege, a tshituwudza vhagudi uri vha dzhenelele. tshitori kana liñwalwa li si la fikishini li do shumiswa u divhadza divhaipfi ntswa.

- U thetshesela na ufhindula tshitori kana liñwalwa la fikishini hu tshi tevhezwa mugudisi na u sedza kha zwifanyiso.
- U amba nga ha zwifanyiso hu tshi shumiswa luambo lwo engedzwaho lwa vhuvhili.
- U talusa na u bula madzina a zwithu hu tshi shumiswa luambo lwo engedzwaho lwa vhuvhili
- U vhala mañwalwa na mugudisi. Kijasi I vhala tshitori tshenetsho tshothe kana mañwalwa a si a fikishini na mugudisi.
- U fhindula mbudziso dzisakongi hu na thikhedzo ya zwifanyiso, tsumbo, nnyi, mini, ngafhi, lini
- Uguda divhaipfi ya orala
- Ngamurahu ha u vhala vha tshi dovholola, vha shelamulenzhe kha dzikhorasi na u dovhololazwipiḡazwa luambo arali zwo tea nga vhavhili kana nga zwigwada zwiḡuku.
- U kona u talusa na u vhala maipfi o dowealeho a luambo lwo engedzedzwaho lwa vhuvhili lwo gandiswaho kilasini lwa andadzwa kha luvhondo.
- U tamba zwipiḡa zwa tshitori hu tshi shumiswa ngafhadzo na zwipiḡa zwa luambo zwi sa kongi nga vhavhili kana nga zwigwada zwiḡuku hu tshi shumiswa shumiswa dzingaho masiki na phaphethe.

ULINGA**TSIVHUDZO DZA U LINGA DZI SI DZA FOMALA:****NDIVHO YA MIBVUMO NA MIUNGO: (orala na/kana ḥdowendowe)**

- U vhanda zwandḥa kha miungo yo ḥdowealeaho.
- U kona u khethekanya mafhungo o ambiwaho a tshi yak ha mibvumo na u kona hafhu u fhaḥa mafhungo hafhu.
- U ḥalusa mibvumo ya mathomoni na mafhedziseloni a fhungo lo ambiwaho.
- U khethekanya mafhungo a tshia kha maipfi nga u vhanda zwandḥa kha dungo liḥwe na liḥwe.

U vhala: (orala na/kana ḥdowendowe)

- U ḥalusa na u ḥivha madzina a zwithu zwo sumbedzwaho kha Bugu khulu
- U fhindula mbudziso dzisakonḑi nga ha ḥinwalwa ho shumisiwa phindulo pfufhi.
- Ngamurahu ha uvhala hu tshi dovhoololwa, vhagudi vha thoma u shelamulenzhe kha dzikhorasi na u dovhoolola language chunks he zwa fanela nga vhavhili kana nga zwigwada zwiḥuku vhe na vhuḑifulufheli.
- U tamba zwipiḑa zwa tshiḥori ho shumiswa zwipida zwa muvhili na nambdzano isa konḑi nga vhavhili kana nga zwigwadahu na vhuḑifulufheli na mafulufulu.

ZWISHUMISWA/ ZWIBVELEDZWA ZWO THEMENDELWAHO ZWA NWAHA

- Bugu khulu ya fikishini na i si ya fikishini
- Bugu ya zwiṭori, zwirendo nay a zwidade
- Dziposṭara dza nyambedzano na zwifanyiso zwi no do tikedza u funziwa ha zwiṭori na ḡivhaipfi
- Tshati dza mivhala na dza nomboro
- Tshumiswa dzi elanaho na tshiṭori na ṭhoho dza duvha
- Tshumiswa dza u tamba ḡitambwa na zwiṅwevho, tsumbo, masiki, zwiambaro na zwiṅwevho
- CDs, DVDs na phurogiramu dza televishinisi
- Garaṭa tai dza u sumbedza zwithu kiḡasini
- Thanda ya u sumba i ne ya shumiswa musi hu tshivhaliwa maṅwalwa o hudziwaho, zwiṭori zwa luvhondoni na zwo ṭaniwaho luvhondoni.
- Masiki, Bugu khuluye vhagudisi /vhagudi vha ḡiitela, bugu ya Zig-zag, phaphethe, garaṭa dza u fulashaflash na zwiṅwevho.

TSHIVENḐA LUAMBO LWA U UNGEDZEDZA LWA VHU VHILI GIREIDI 3

THOḐEA DZA THEMO INWE NA INWE

TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA :(Awara 1 nga vhege)

GIREIDI YA 3 THEMO YA1

U THETSHELESA NA UMBA

GIREIDI YA 3 THEMO YA 1

U BVELEDZA U VHALA NA U NḐWALA*Ndivho ya mibvumo, ndivho ya miungo na uvhala na mugudi zwo tanganyiswa na u thetshelesa na u amba.***MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI****Ndivho ya mibvumo na miungo*****Ngudo dzi nga di tanganywa 'u thetshelesa na u amba' na nyito dza u vhala.***

- U vhumba na u fhandekanya madungo a maipfi o ambiwaho na u kona u dovha u vhumba mafhungo.
- U sumbedza mibvumo ya mathomoni na magumoni ha fungo o ambiwaho.
- U ḑalusa vhushaka vhukati ha miungo ya mibvumo ya maledere a dungo lithihi ine ya bulwa u fana kha luambo lwa hayani na kha luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili (e.g. d, f, g, h, l, m, n, s, na manwevho.) nginga guda muungo muthihi kha vhege
- U shumisa garaḑa dza madungo u fhaḑa maipfi (lavhelesa, amba, ita)

U vhala na vhagudi (mithethe ya 15 luvhili kha vhege)***Luthihi kha vhege mugudisi u vhala kana u anetshela tshiḑori, zwiḑori zwine zwa anetshelwa zwi a kona u tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwine zwa khou ambiwa. zwiḑori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu khulukana phosiḑara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhothe vha kona u vhona zwifanyiso. mugudisi u nḑwala maipfi a shumisesiwaho u bva kha tshiḑori a nambatedziwe luvhondoni.***

- U thetshelesa nganea pfufhi, muhumbulo muhulwane wa tshiḑori kana liḑwalwa li si la fikishini lo anetshelwaho kana u vhaliwa li tshibva kha bugu khulwane, kana phosiḑara hu na u diphina na u vhala mazha musi zwo tea.
- U vhalalela bugu nḑha vha tshi khou sumbiwa ndila nga mugudisi, kilasi yothe i vhala tshiḑori tshithihi kana tsho fhambanaho vha tshi khou sumbiwa ndila nga mugudisi.
- U tevhedzela bugu yo vhalwaho nga mugudisi kana nga vhanwe vha gudiswa. Nga u vhala vha tshi dovholola, Vhanwe vha gudiswa vha thoma u talusa maipfi o dowealeho a tshi bva buguni vha vho kona u vhala nga u elela.
- U fhindula mbudziso pfufhi dzi sa konḑi nga phindulo pfufhi sa ('mini, nnyi, ngafhi, hani.')
- U bula madzina a zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi na dza vhagudiswa. (tsumbo 'ndi mini itshi?' 'Ndi khovhe'.)

U LINGA**TSIVHUDZO DZA U LINGA DZI SI DZA FOMALA:****NDIVHO YA MIBVUMO NA MIUNGO: (Orala na/kana ndowendowe)**

- U vhumba na u fhandekanya madungo a maipfi o ambiwaho na u kona u dovha u vhumba mafhungo.
- U sumbedza mibvumo ya mathomoni na magumoni ha fhungo lo ambiwaho.
- Sumbedzani vhushaka ha mibvumo ya maledere ine ya bulwa u fana kha luambo lwa hayani na kha luambo nyengedzedwa lwa vhuvhili

U vhala na vhagudi: (oral na/kana ndowendowe)

- U vhalela bugu hu si na u khakha na mudededzi.
- U fhindula mbudziso dzi sa konqi nga ha tshitori nga phindulo pfufhi.
- U sumbedza u pfesesa divhaipfi ya tshitori nga u bula madzina a zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela ya mugudisi.
- Nga murahu ha u vhala vha tshi dovholola, vha shela mulenzhe kha u imba dzikhorasi na u dovholola zwivhumbeo zwa luambo he zwa tea nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U tamba zwipiqa zwa tshitori hu tshi khou shumiswa ngafhadzo na nyambedzano pfufhi nga vhavhili kana nga zwigwada.

GIREIDI YA 3 THEMO YA 2

U THETSHELESA NA U AMBA

MAGUDISWA/KHONSEPHUTI/ZWIKILI

U bveledza khonseputi,,divhaipfi na nzudzanyo dza luambo

Vhagudisi vha tea u nanga thero tharu dzine dza do vhatendela u divhadza na u vusuludza divhaipfi na u katela nyito dzi tevhelaho.

Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo nekedzwaho/ṭhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḡi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzodi sendeka kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Mugudisi u tea u vha na bugu dzo fanelaho sa Bugu khulukana phosiṭara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma dzi elana ho na thero dzevha nanga.

Vhagudisi vha tea u lingedza u angaredza nyito dzothe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa nyito dza u linga dzi si dza fomala. Vha tea u tendela vhagudisi vha tshi vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḡi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga luambo lwa nyengedzedzo lwa hvuhili.

Nyito dza vhege nga vhege

Nyito mbili kana dzino fhira kha ngudo nga vhege:

- U thoma u bveledza divhaipfi ya orala (u thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṭhoho.
- U ṭalusa vhathu, zwipuka kana zwithu u bva kha ṭhalutshedzo dza u tou amba dzi sa konḡiho, huna maipfi mavhili a u ṭalusa o tanganyiswaho tsumbo, 'ndina milenzhe mivhili, ndia kona u fhufha. *ndi nne nnyi?*'
- U imba zwidade zwi sa konḡi na nyimbo dza nyito nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U shela mulenzhe kha mitambo na kha nyambedzano i re na (mitaladzi 2-3) huna thikhedzo ya mugudisi a tshi tutuwedza ndumeliso na nyonesano etc. Nga vhavhili kana nga zwigwada zwituku.
- U ita khumbelo dzi sa konḡi, (tsumbo, 'ndi humbela maḡi a unwa.')
- U shumisa mafurase (tsumbo, 'pfarelo)
- U amba nga zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi.
- U tamba mitambo ya luambo nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula nga nyito ndaela dzi sa konḡi dza mugudisi nga muthihi kana nga Vhavhili.
- U fhindula mbudziso dzi sa konḡi dzo vhudziswaho nga mugudisi kana mugudiswa o dzhiaho vhuimo ha uvha mugudisi, tsumbo, tsumbo, ('mini, nnyi, ngafhi, hani.')

Luthihi kha vhege mugudisi u vhala kana u anetshelela tshiṭori, Zwiṭori zwine zwa anetshelwa zwi a kona u iswa kha Iṭitambwa nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa). Zwiṭori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu khulukana phosiṭara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhothe vha kona u vhona zwifanyiso.

- U thetshesela nganea pfufhi kana maṅwalwa hu na u difheliwa na u bvumela nga tshifhinga tsho teaho na u dovholola mbekanyo ya luambo ho fanelaho nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula mbudziso dzi sa konḡi nga ha tshiṭori nga phindulo pfufhi, (nnyi, mini, ngafhi)

U bvedza khonseputhi, zwivhumbeo zwaluambo na ḡivhaipfi

Nga u dzhenelela kha nyito dzi re afha:

- U isa phanḡa na u fhata ḡivhaipfi kha luambo lwo doweleaho na kha nyambedzano.
- U shumisa mafurase (tsumbo, 'pfarelo)
- u fhindula mbudziso dzi sa konḡi dzo vhudzishwaho nga mugudisi na mugudiswa o dzia ho vhuino ha mugudisi (tsumbo, 'mini, nnyi, ngafhi, hani'.)
- u thoma u bvedza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḡi zwi kha nyimele ya luambo lu pfadzaho , u thoma u shumisa mataliluli a si manzhi sa khulu, mutuku, thukhu.

U LINGA

Tsivhudzo dza nyito dza u linga dzi so ngo dzudzanyelwaho:

U thetshesela na u amba: (orala na/kana ṅdowendṅowe)

- U sumbedza u pfesesa na u shumisa ḡivhaipfi dza muteo dza orala nga u vhidza zwithu nga madzina.
- U imba zwidade zwi sa konḡi na nyimbo dza nyito hu na vhudifulufheli nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula nga nyito ndaela dzi sa konḡi dza mugudisi nga muthihi kana vhavhili.
- U shela mulenzhe kha mitambo na kha mufhindulano u re na (mitaladzi 2-3) huna thikhedzo ya mugudisi a tshi ṭuṭuwedza ndumeliso na nyonesano nz. Nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula mbudziso dzi sa konḡi dzo vhudzishwaho nga mugudisi kana vhagudiswa.

GIREIDI YA 3 THEMO YA 2

U BVELEDZA U VHALA NA U NŴALA

Ndivho ya mibvumo, ndivho ya miungo na uvhala na mugudi zwo tanganyiswa na u thetshesela na u amba.

MAGUDISWA/KHONTSEPHUTI/ZWIKILI**Ndivho ya mibvumo na miungo**

Ngudo dzi nga di tanganyiswa 'u thetshesela na u amba' na nyito dza u vhala.

- U vhanda zwanda ni tshi tevhedza mibvumo (fonimi) ya maipfi o ambiwaho.
- U sumbedza mibvumo ya mathomoni na magumoni ha maipfi o ambiwaho.
- U sumbedza vhushaka ha mibvumo ya maledere ine ya bulwa u fana kha luambo lwa hayani na kha luambo nyengedzedwa lwa vhuvhili (tsumbo. d, f, g, h, l, m, n, s, na zwiñwevho.)ninga guda muungo muthihi kha vhege
- U funza mibvumo yo fhambanaho, (tsumbo, pfalandothe.)
- U shumisa garata dza madungo u fhaṭa ma maipfi (lavhelesa, amba na ita)

U vhala na vhagudi (Iwamithethe ya 15 luvhili kha vhege)

Luvhili kha vhege zwitshiya nga tshifhinga tshire hone, vhagudisi vha anetshela kana u vhala tshiṭori (zwiṭori zwine zwa anetshelwa zwi a kona u tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṭori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu khulukana phosiṭara i re na zwifanyiso zwine vhagudi vhoṭhe vha kona u zwi vhona. Mugudisi u nṱwala tshati ya maledere a nambatedza kha luvhondo.

Nyito dza vhege nga vhege

Mugudisi a nga ita nyito nthihi ndapfu kana nyito mbili uya kha tharu pfufhi nga vhege.

- U thetshesela nganea pfufhi, muhumbulo muhulwane wa tshiṭori kana liñwalwa li si la fikishini lo anetshelwaho kana u vhaliwa li tshibva kha bugu khulwane, kana phosiṭara hu na u diphina na u vhala mazha musi zwo tea.
- U vhalalela bugu nṱha hu na mugudisi, kilasi yothe i vhala tshiṭori tshithihi kana tsho fhambanaho vhe na mugudisi.
- U tevhedzela bugu yo vhalwaho nga mugudisi kana nga vhañwe vha gudiswa. Nga u vhala vha tshi dovholola, Vhañwe vha gudiswa vha thoma u ṭalusa maipfi o doweleaho a tshi bva buguni vha vho kona u vhala nga u elela.
- U fhindula mbudziso pfufhi dzi sa konḡi nga phindulo pfufhi sa ('mini, nnyi, ngafhi, hani.')
- U bula madzina a zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi na dza vhagudiswa. (tsumbo 'ndi mini itshi?' 'Ndi khovhe'.)
- U ita liṭambwa ho shumiswa mufhindulano wa buguni nga vhavhili kana nga zwigwada.
- Huna thikhedzo u bva kha mugudisi, u dovha u talutshedza dzi ndima dzatshiṭori nga vhavhili vhavhili.
- U ṭalusa na u vhala mañwe a maipfi o doweleaho o hudziwaho ngomu kilasini a luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili, (tsumbo, maipfi a re kha luvhondo.)

U LINGA

Tsivhudzo dza nyito dza u linga dzi si dza fomala:

Ndivho ya mibvumo na miungo: (orala na/kana ndowendowe)

- U khethekanya magungo a maipfi u ya nga mibvumo yo diimisaho nga yothe na u kona u dovha u fhaṭa mafhungo u bva kha mibvumo.
- U ṭalusa mibvumo mathomoni na magumoni a fhungo lo ambiwaho.
- U ṭalusa vhushaka vhukati ha mibvumo kha maipfi o doweleaho a luambo nyengedzezwa lwa vuhili na luambo lwa hayani.

U vhala na vhagudu: (orala na/kana ndowendowe)

- U vhalela nṭha nga u elela hu si na u khakha nga thikhedzo ya mugudisi.
- U fhindula mbudziso dzi sa konḡi nga ha tshiṭori tsho vhaliwaho nga phindulo pfufhi.
- U sumbedza u pfesesa ḡivhaipfi ya tshiṭori nga u bula madzina a zwithu kha tshifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi.
- Nga murahu ha uvhala vha tshi dovholola, vha thoma u bvumela na udovholola zwivhumbeo zwa luambo ho fanelaho vhe nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U tamba tshiṭori vha tshi khou shumisa ngafhadzo na mufhindulano u sa konḡi vhe vhavhili kana nga zwigwada.

GIREIDI YA 3 THEMO YA 3

UTHETSHELESA NA UAMBA

MAGUDISWA/KHONSEPHUTI/ZWKILI

Vhagudisi vha tea u nanga ngudo tharu dzine dza do vhafha tshikhala tsha u ḡivhadza na u vusuludza ḡivhaipfi na u katela nyito dzi tevhelaho.

Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo nekedzwaho/thoho ndi tsivhudzo dzi sa konḡi. Vhagudisi vha tea u nanga thoho dzo lugela bo zwitshiya nga zwine vhavha nazwo ita uri vha vhe na ḡhoḡea. mugudisi u tea u vha na bugu dzo fanelaho sa Bugu khulukana phosiḡara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumi-swa dzi elana ho na thero yea nanga.

Vhagudisi vha tea u lingedza u angaredze thero dzoḡhe, lune lwa fhira luthihi, zwi tshi konadzea. vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa nyito dza ulinga dzi so ngo dzudzanyelwaho. Vha tea u tendela vhagudisi vha tshi vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḡi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili.

Nyito dza vhege nga vhege

Nyito mbili kana dzino fhira kha ngudo nga vhege:

- U thoma u bveledza ḡivhaipfi ya orala (u thetshelasa na u amba) u tshi shumisa thero kana thoho.
- U ḡalusa vhathu, zwipuka kana zwithu u bva kha ḡhalutshedzo dza u tou amba dzi sa konḡiho, huna maipfi mavhili a u ḡalusa o tanganyiswaho tsumbo, 'ndina milenzhe mivhili, ndia kona u fhufha. *ndi nne nnyi?*'
- U renda zwirendo zwi sa konḡi na nyimbo dza nyito nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U shela mulenzhe kha mitambo na kha nyambedzano i re na (mitaladzi 2-3) huna thikhedzo ya mugudisi a tshi tutuwedza mufhindulano/ndumeliso na zwiḡwevho. Nga vhavhili kana nga zwigwada zwituku.
- U ita khumbelo dzi sa konḡi, tsumbo, 'ndi nga wana vho madi a unwa?'
- U shumisa mafurase (tsumbo, 'pfarelo)
- U amba nga zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi.
- U tamba mitambo ya luambo nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula nga nyito ndaela dzi sa konḡi dza mugudisi nga muthihi kana nga Vhavhili.
- U fhindula mbudziso dzi sa konḡi dzo vhudziswaho nga mugudisi kana mugudiswa o dzhiaho vhuimo ha uvha mugudisi, tsumbo, tsumbo, ('mini, nnyi, ngafhi, hani'.)

Luthihi kha vhege mugudisi u vhalo kana u anetshela tshiḡori, zwiḡori zwine zwa anetshelwa zwinga itwa ḡḡitambwa nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwine zwa khou ambiwa. zwiḡori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu khulukana phosiḡara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhothe vha kona u vhona zwifanyiso.

- U thetshesela nganeapfufhi nganetshelo kana mañwalwa hu na u difheliwa na u shela mulenzhe khau imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho na u dovholola maipfi o vhekanywaho nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula mbudziso dzisakonqi nga ha tshitori nga phindulo pfufhi, (nnyi, mini, ngafhi)

U bvedza khonseputhi, zwivhumbeo zwaluambo na divhaipfi

Nga u dzhenelela kha nyito dzi re afha ntha:

- U isa phanda na u fhata divhaipfi kha luambolwo dowealeho na kha nyambedzano.
- U shumisa mafurase (tsumbo, 'pfarelo')
- u fhindula mbudziso dzi sa konqi dzo vhudziswa nga mugudisi na mugudiswa o o dzia ho vhuino ha mugudisi tsumbo, 'mini, nnyi, ngafhi, hani.'
- u thoma u bvedza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konqi zwi kha nyimele ya luambo lu pfadzaho , u thoma u shumisa mataliluli a si manzhi sa khulu, mutuku, thukhu.

Tsivhudzo dza nyito dza u linga dzi si dza fomala

U thetshesela na u amba (orala na/kana ndowendowe

- u shelamulenzhe kha litambwa na mufhindulano (mitaladzi 3 uya kha 4) hu na thikhedzo ya mugudisi a tshi khou tutuwedza nyambedzano pfufhi/ndumeliso nga vhavhili kana nga zwigwada
- U kona u tevhedza ndaela mbili kana tharu dzo newaho nga mugudisi.
- U kona u nea ndaela na u kona utevhedza ndaela dzi sa konqi ndzo newaho nga mudededzi na nga vhanwe vha gudiswa (tsumbo, rahani bola).
- U shumisa luambo lwo dowealeho (tsumbo. namusi, matshelo, mulovha).
- U pfesesa na ukona u fhindula mbudziso dzi sa konqi ('mini, nnyi, ngafhi, hani?').
- U ita khumbelo pfufhi na ndaela nga luambo luswa huna thikhedzo ya mugudisi (tsumbo, ndi khou humbela u ya u tamba nda?).

GIREIDI YA 3 THEMO YA 3

U BVELEDZA U VHALA NA U NḌWALA

Ndivho ya mibvumo, ndivho ya miungo na uvhala na mugudi zwo tanganyiswa na u thetshesela na u amba.

MAGUDISWA/KHONSEPHUTI/ZWIKILI***Ndivho ya mibvumo na miungo***

- U kona u ṭalusa mibvumo mathomoni na magumoni a fhungo lo ambiwa.
- U kona u ṭalusa mbalo ya mibvumo ine ya vha hone kha themba kha maipfi o doweleaho.
- U thukukanya ma dungo a maifhi o ambiwaho na u kona hafhu u dovha u tanganyisa maledere a bveledza mubvumo.
- U ṭalusa vhushaka ha mibvumo ya dungo ḷithihi ḷino bulwa u fana kha luambo lwa hayani na luambo lwa u engedzedzwa lwa vhuvhili (tsumbo. d, f, g, h, l, m, n, s, na zwiḥwevho.).
- U funza mibvumo ya u rangela yo fhambanaho kha luambo nyengedzedzwa lwa vhuvhili na kha luambo lwa hayani.
- U shumisa garaṭa dza madungo u fhata maipfi (sedza, amba na ita)

U vhalo (mithethe ya 15 luvhili kha vhege)

Luvhili kha vhege, zwitshibva kha tshifhinga tsho avhelwaho, mugudisi a nga anetshela kana avhala tshiṭori (zwiṭori zwine zwa anetshelwa zwinga itwa ḷ itambwa nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwine zwa khou ambiwa. zwiṭori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu khulukana phosiṭara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhothe vha kona u vhoḥa zwifanyiso. Mugudisi u ḥwala maipfi a bvaho kha tshiṭori a nambatedza kha luvhondo.

Nyito dza vhege nga vhege

- U thetshesela nganea pfufhi manweledzo na ḷiḥwalwa li si la fikishini lo anetshelwaho kana u vhaliwa ubva (buguni khulwane kana phosiṭara) hu u itela u diphina na u bvumela nga tshifhinga tsho teaho.
- U vhalela ḥṭha hu na mugudisi. Kilasi yothe i vhalo nganea kana litamba li si la fikishini na mugudisi.
- U tevhedzela ḷiḥwalwa lo vhaliwaho nga mugudisi. Nga murahu ha u vhalo vha tshi dovha vhe na mugudisi, vhagudiswa vha thoma u kona u ṭalusa maipfi o doweleaho vha kona u vhalo vha na vhudifulufheli na u elela.
- U vhalo nga luvhilo, bugu ya u vhalo ha mutanganelo yo itwa ho kha themo ya 1 na 2 nga zwigwada zwituku.
- U ṭalusa na u fhindula mbudziso dzi sa konḍi dza ḷiḥwalwa (nnyi, mini, ngafhi, hani)
- u bula madzina a zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi na dza vhanwe vhagudiswa
- u tamba zwiḥwe zwa zwipiḍa zwa tshiṭori nga zwigwada zwituku.
- U ṭalusa na u vhalo maḥwe a maipfi o doweleaho kha maipfi o nambatedzwaho kilasini a luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili, e.g. tshati dza luvhondoni.

U LINGA**Tsivhudzo dza nyito dzi si dza fomala:****Ndivho ya mibvumo na miungo: (orala na/kana ndowendowe)**

- U kona u t̄alusa mibvumo mathomoni na magumoni a fhungo lo ambiwa
- U t̄alusa vhushaka ha mibvumo ya dungo lithihi i no bulwa u fana kha luambo lwa hayani na luambo lwa u engedzedzwa lwa vhuvhili (tsumbo. d, f, g, h, l, m, n, s, na zwiñwevho.). hu nga itwa mubvumo muthihi kha vhege. .
- U ðivha mibvumo yo fhambanaho (tsumbo. pfalandothe.)
- U t̄alusa mibvumo ya u rangela yo fhambanaho kha luambo nyengedzedzo lwa vhuvhili na kha luambo lwa hayani.
- U shumisa garaṭa dza mibvumo u fhaṭa maipfi (sedza, amba na ita).

U vhalo ho tanganelaho: (orala na/kana ndowendowe)

- U vhalela nṭha hu na thikhedzo ya mugudisi.
- U vhalo nga u elela, bugu ya uvhalo ha mutanganelano yo vhalwaho kha themo ya 1 na 2 nga zwigwada zwituku.
- U fhindula mbudziso dza tshiṭori dzi sa konḍi nga phindulo pfufhi.
- U sumbedza u pfesesa ðivhaipfi ya nganea nga u amba maipfi a re kha liñwalwa.
- U tamba zwipiḍa zwa tshiṭori hu tshi khou shumiswa ngafhadzo na mufhindulalo mupufhi nga vhavhili kana nga zwigwada.

GIREIDI YA 3 THEMO YA 4

U THETSHELESA NA U AMBA

MAGUDISWA/KHONSEPHUTI/ZWKILI

Vhagudisi vha tea u nanga thero tharu dzine dza nea tshikhala tsha u ḑivhadza na u vusuludza ḑivhaipfi na u katela nyito dzi tevhelaho.

Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo nekedzwaho/thoho ndi tsivhudzo dzi sa konḑi. Vhagudisi vha tea u nanga thoho dzo lugela bo zwitshiya nga zwine vhavha nazwo ita uri vha vhe na ḑhodea. mugudisi u tea u vha na bugu dzo fanelaho sa Bugu khulu kana phosiḑara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dzi elana na thoho yea nanga.

Vhagudisi vha tea u ita uri vha angaredze mishumo yothe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa nyito dza ulinga dzi si dzo dzudzanyelwaho. Vha tea u tendela vhagudisi vha tshi vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḑi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga luambo lwa nyengedzedzo lwa vhuvhili.

Nyito dza vhege nga vhege

Nyito mbili kana dzino fhira kha ngudo nga vhege:

- U thoma u bveledza ḑivhaipfi ya orala (u thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana thoho.
- U ḑalusa vhathu, zwipuka kana zwithu u bva kha ḑhalutshedzo dza u tou amba dzi sa konḑiho, huna maipfi mavhili a u ḑalusa o tanganyiswaho tsumbo, 'ndina milenzhe mivhili, ndia kona u fhufha. *ndi nḑe nnyi?*'
- U renda zwirendo zwi sa na nyimbo dza nyito nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U shela mulenzhe kha mitambo na kha nyambedzano i re na (mitaladzi 2-3) huna thikhedzo ya mugudisi a tshi ḑuḑuwedza mufhindulano/ndumeliso etc. Nga vhavhili kana nga zwigwada zwituku.
- U ita khumbelo dzi sa konḑi, (tsumbo, 'ndi nga wana vho maḑi a unwa?')
- U shumisa mafurase (tsumbo, 'pfarelo')
- U amba nga zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi.
- U tamba mitambo ya luambo nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula nga nyito ndaela dzi sa konḑi dza mugudisi nga muthihi kana nga Vhavhili.
- U fhindula mbudziso dzi sa konḑi dzo vhudziswa nga mugudisi kana mugudi o dzhiaho vhuimo ha uvha mugudisi, tsumbo, tsumbo, ('mini, nnyi, ngafhi, hani'.)

Luthihi kha vhege mugudisi u vhala kana u anetshela tshiḑori, zwiḑori zwine zwa anetshelwa zwi a kona u tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiḑori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu khulukana phosiḑara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhothe vha kona u zwi vhone.

- U thetshesela nganeapfufhi nganetshelo kana mañwalwa hu na u difheliwa na u shela mulenzhe khau imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho na u dovholola maipfi o vhekanywaho nga vhavhili kana nga zwigwada.
- U fhindula mbudziso dzisakonđi nga ha tshiřori nga phindulo pfufhi, (nnyi, mini, ngafhi)

U bveledza khonseputhi, zwivhumbeo zwaluambo na đivhaipfi

Nga u dzhenelela kha nyito dzi re afha nřha:

- U isa phanda na u fhata đivhaipfi kha luambolwo dowealeho na kha nyambedzano.
- U shumisa mafurase (tsumbo, 'pfarelo)
- u fhindula mbudziso dzi sa konđi dzo vhudziswaho nga mugudisi na mugudiswa o dzia ho vhuino ha mugudisi tsumbo, 'mini,nnyi,ngafhi, hani.'
- u thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konđi zwi kha nyimele ya luambo lu pfadzaho , u thoma u shumisa mataliluli a si manzhi sa (khulu, mutuku, thukhu.)

U LINGA

Tsivhudzo dza nyito dza u linga dzi si dza fomala

U thetshesela na u amba (orala na/kana ndowendowe)

- U shelamulenze kha řitambwa na nyambedzano ya (mitaladzi 3 uya kha 4) hu na thikhedzo ya mugudisi a tshi khou tutuwedza nyambedzano pfufhi/ndumeliso nga vhavhili nanga zwigwada.
- U kona u tevhedza ndaela mbili kana tharu dzo newaho nga mugudisi.
- U kona u ņea ndaela na u kona u tevhedza ndaela dzi sa konđi ndzo newaho nga mudededzi na nga vhanwe vha gudiswa (tsumbo, rahani bola).
- U shumisa luambo lwo đowealeho(tsumbo. namusi, matshelo, mulovha)
- U pfesesa na ukona u fhindula mbudziso dzi sa konđi ('mini, nnyi, ngafhi, hani?)
- U ita khumbelo na u nea ndaela pfufhi nga luambo luswa huna thikhedzo ya mugudisi tsumbo, ndi khou humbela u ya utamba nnda?

GIREIDI YA 3 THEMO YA 4

U BVELEDZA U VHALA NA U NĎWALA

Ndivho ya mibvumo, ndivho ya miungo na uvhala na mugudi zwo tanganyiswa na u thetshesela na u amba.

MAGUDISWA/KHONSEPUTI/ZWIKILI**Ndivho ya mibvumo na miungo**

- U kona u ŧalusa mibvumo mathomoni na magumoni a fhungo lo ambiwa.
- U kona u ŧalusa tshivhalo tsha madungo kha themba dzo dowealeho.
- U thukukanya ma dungo a maifhi o ambiwaho atshiya kha mibvumo na u kona hafhu u tanganyisa maledere
- U ŧalusa vhushaka ha mibvumol ya dungo lithihi i no bulwa u fana kha luambo lwa hayani na luambo lwa u engedzedzwa lwa vhuvhili (tsumbo. d, f, g, h, l, m, n, s, na zwiŋwevho).
- U funza mibvumo ya u rangela yo fhambanaho kha luambo nyengedzedzwa lwa vhuvhili na kha luambo lwa hayani.
- U shumisa garata dza syllable u fhata maipfi (sedza, amba na ita)

U vhala na vhagudi (mithethe ya 15 luvhili kha vhege)

Luvhili kha vhege, zwitshibva kha tshifhinga tsho avhelwaho, mugudisi a nga anetshela kana avhala tshiŧori (zwiŧori zwine zwa anetshelwa zwinga itwa ŧitambwa nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwine zwa khou ambiwa. zwiŧori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu khulukana phosiŧara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhothe vha kona u vhona zwifanyiso. Mugudisi u nĎwala maipfi a bvaho kha tshiŧori a nambatedza kha luvhondo.

Nyito dza vhege nga vhege

- U thetshesela nganea pfufhi manweledzo na ŧiŋwalwa li si la fikishini lo anetshelwaho kana u vhaliwa ubva (Bugu khulukana phosiŧara) hu u itela u diphina na u bvumela nga tshifhinga tsho teaho.
- U vhalela nŧha hu na mugudisi. Kilasi yothe i vhala nganea kana ŧlitambwa ŧi si ŧa fikishini na mugudisi.
- U tevhezela ŧiŋwalwa lo vhaliwaho nga mugudisi. Nga murahu ha u vhala vha tshi dovha vhe na mugudisi, vhagudiswa vha thoma u kona u ŧalusa maipfi o dowealeho vha kona u vhala vha na vhudifulufheli na u elela.
- U vhala nga luvhilo, bugu ya u vhala ha mutanganelo yo itwa ho kha themo ya 1 na 2 nga zwigwada zwituku.
- U ŧalusa na u fhindula mbudziso dzi sa konĎi dza ŧiŋwalwa (nnyi, mini, ngafhi, hani)
- u bula madzina a zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi na dza vhanwe vhagudiswa
- u tamba zwiŋwe zwa zwipiĎa zwa tshiŧori nga zwigwada zwituku.

U LINGA

Tsivhudzo dza nyito dza u linga dzi si dza fomala:

Ndivho ya mibvumo na miungo: (orala na/kana ndowendowe)

- U kona u ũalusa mibvumo mathomoni na magumoni a fhungo lo ambiwa
- U ũalusa vhushaka ha mibvumo ya dungo ũithihi i no bulwa u fana kha luambo lwa hayani na luambo lwa u engedzedzwa lwa vhuvhili (tsumbo. d, f, g, h, l, m, n, s, na zwiñwevho.). hu nga itwa mubvumo muthihi kha vhege. .
- U ðivha mibvumo yo fhambanaho e.g.pfalandothe.
- U ũalusa mibvumo ya u rangela yo fhambanaho kha luambo lwo engedzedzwaho lwa vhuvhili na kha luambo lwa hayani.
- U shumisa garaũa dza madungo_u fhaũa maipfi (sedza, amba na ita).

U vhala na mugudi: (orala na/kana ndowendowe)

- U vhalela nũha hu na thikhedzo ya mugudisi.
- U vhala nga u elela, bugu ya u vhala na mugudi yo shumiswaho kha themo ya 1 na 2 nga zwigwada zwiũuku.
- U fhindula mbudziso dza tshiũori dzi sa konði nga phindulo pfufhi.
- U sumbedza u pfesesa ðivhaipfi ya nganea nga u amba maipfi a re kha ũiñwalwa.
- U tamba zwipiða zwa tshiũori hu tshi khou shumiswa ngafhadzo na mufhindulalo mupfufhi nga vhavhili kana nga zwigwada.

ZWISHUMISWA ZWO THEMENDELWAHO/ ZWIBVELEDZWA ZWO THEMENDELWAHO ZWA ḐWAHA

- Zwifanyiso na positara ya u thusedza u amba
- Bugu khuluya fikishini na i si ya fikishini
- Maḥwe maḥwalwa o hudzwaho (zwirendo, nyimbo, etc.)
- Tshumiswa dzi fareaho dzi re na vhushaka na thero, phaphethe, masiki etc.
- Zwi fanyiso zwo tevhekanaho
- Bugu yo kuvhangayaho nganea, zwirendo na zwidade
- Mitambo ya luambo (orala)
- Bugu dza zwifanyiso na dza khaphishini
- Garaḑa dza u fulasha dza tshumiswa dza kilasini, zwiandadzwa na maipfi maḑivhiwa(sight words)
- Tshati ya maḑedere
- Thanda ya u sumba maḥwalwa o hudziwaho, zwiḑori zwa luvhondoni, zwiandadzwa
- Masiki, Bugu khuluyo itwaho nga mugudisi/mugudi, bugu dza Zig-zag, phaphethe, garaḑa dza u fulasha
- Vha bvumbedzwa vho lugela ho u tamba zwiḑori na u anetshela.
- CD kana theiphi dza zwiḑori (zwo vhaliwaho kana zwo anetshelwaho), zwirendo, zwidade na dzinyimbo, tshitamba CD kana theiiphirekhoda, phurogireme dza thelevishini na vidio theiphi/DVD

KHETHEKANYO 5: GULOSARI

a țanganedzaho mafhungo- --- ndi muvhali, muthetshelesi kana muțaleli wa zwibveledzwa

alitheresheni - --- U ita ndovhololo ya themba dzi fanaho, kanzhi dza mathomoni

anałodzhi — u wana zwi fanaho kha zwithu zwo ɔoweleaho u vhoneala zwi sa fani

animesheni - ndi thekiniki ine ha shumiswa zwifanyiso zwo imaho zwi ɔeaho muhumbulo wa u ri zwi khou tshimbila

Bodo ya u andadza zwițori (story board) – mutevhe wa zwifanyiso wo sumbedzaho nga ha tshițori kana ndila ya u ita zwithu tsumbo, mabundu a ingiswa hani.

Đivhanyambonzi- ndi u kona u shumisa nyambo dzi re nțha mbili nga muambi muithihi kana nga vhaambi vho fhambanaho. Ndi tshikili tsha u ɔivha nyambo dzo fhambanaho.

foniki - vhushaka ha mibvumo na kupeletele. Foniki i shumiswa kha u vhala na u ɔwala.

foniki – vhushaka ha mibvumo na kupeletele. Foniki i shumiswa kha u vhala na u ɔwala.

fonimi ---- ndi mibvumo yo fhambanaho ya luambo (“țala” na “pala” ndi fonimi dza tshivenda)

fonto --- muelo kana lushaka lwa maipfi o shumiswaho hu tshi thaiphiwa

homonimi ---- ipfi ıi fanaho mubvumo na tshivhumbeo na ıiwe hone ıi tshi amba zwi sa faniho naıo (tsumbo, o “fula” ıinngo na ıițo ıawe ıi khou “fula”)

khanganyiso (ambiguity) --- țhalutshedzo mbili dzi ɔiswaho nga kushumisele kwa ipfi

khepisheni ---- țhoho ya athikili, tshifanyiso na tshinepe, n.z

ıiɔwalo ıa girafiki/zwifanyiso (graphic text) – ıiɔwalo ıine mafhungo a ɔekedzwa nga u tou vhona (sa kha diagiramu, girafu, n.z.)

luambo lwa hayani (kha hu sedzwe na luambo lwa u engedza) - luambo lune vhagudi vha lu guda nga u lu shumisa hayani kana kha tshitshavha. Nyambo dzi fhiraho luthihi dzi nga kha ɔi shumiswa nga nđila hei, zwi amba uri vhagudi vha nga kha ɔi vha na nyambo dza hayani dzi fhiraho luthihi.

luambo lwa u engedza ---- luambo lu gudiwaho lu tshi engedza lwa hayani

Luambo lwa nyengedzedzo (additive bilingualism) – ndi musi muthu a tshi guda luambo kana nyambo dzo engedzedzwaho kha luambo lwawe lwa hayani. Muthu uyo u engedzedza ndivho nțha ha iyo ine avha nayo ya luambo lwa hayani tsumbo, u ɔwala, u vhala, u uamba. Luambo lwa nyengedzedzo lu fhata kha luambo lwa hayani a lu imi tshiimoni tshalwo.

maipfi o ɔoweleaho (sight words) – maipfi ane muvhali a a ɔivha nga u tou vhona.

Maipfi a luvhondoni (word wall)- ndi maipfi o nwaliwa ho nga ndila ya u tevhekani (zwitshiya nga alifabethe) o nambatedziwaho kha luvhundo.

milayo ---- maitete o tendelwaho kana milayo ine ya shumiswa kha luambo

Milayo ya kuɔwalele kwa luambo (Orthography)– Milayo ya kuɔwalele kwao kwa luambo, tsumbo, u ɔwala mafhipfi hu tshi khou shumiswa maıedere, mibvumo na maipfi nga nđila yo teaho u itela kubulele na kupeletele kwone kwa

luambo.

muñwalo wa u pomba (*cursive writing*) – u ñwala hu sa tshukhuwi hune mañedere a ñwalwa tshanda tshi so ngo takulwa

mutevhetsindo ---- mibvumo i re na vhushaka hone i na tshatshedzo dzi sa fani kha vhurendi)

ndivho ya mibvumo (*phonological awareness*) – vhukoni ha u tshatshedzo mibvumo ya luambo sa yo fhambanaho na tshatshedzo

nyimele --- tshibveledzwa tshi shumiswa kana u tshanganyisiwa tshi kha nyimele yeneyo

nyolo --- zwibveledzwa zwa vhutsila ha u ola

raimi (pfanapheledzo (*rhyme*)) – maipfi kana mutaladzi kha tshirendo i no fhela nga mibvumo i no fana hu tshi dzheniswa na pfalandothe (*tsumbo*, ine. dzine. vhane)

raimi (*rime*) – tshipiḁa tsha silabulu u bva kha pfalandothe ya u thoma u ya phanda (*tsumbo*, m-**apa**), tshine tsha konou raima.

raimi/ ---- maipfi kana mitaladzi kha vhurendi zwi fhelaho nga mibvumo mithihi zwi tshi katela na pfala-ndothe.

realia - ndi zwishumiswa zwa vhukuma zwo shumiswaho nga mugudisi u khwinisa kupfeselele kwa mugudi kwa vhelele na khwa matshilisano. Mugudisi u shumisa realia u kwina na u khwathisa ndila ine vhagudi vha fanyisa maipfi a zwishumiswa a zwa duvha na duvha na zwishumiswa zwone zwine.

tshanganyiso (*blends, blending*) – tshipiḁa tsha foniki hune vhagudi vha guda u tshanganyisa mañedere mavhili kana mararu u bveledza mubvumo (*tsumbo*, ‘fr’ kha ‘Afrika’)

u guda hu so ngo dzudzanyelwaho (*incidental learning*) – u guda hu so ngodaho nge muthu a ita nzudzanyo dza u funzwa.

u elela (*fluency*) – Ndi u kona uvhala nga u tshavhanya a sa khakhi na kona u bvisa vhudipfi khagala zwine zwa sumbedza u pfesesa.

u fhindula nga nyito ho khunyelelaho – Ndila ya u gudisa luambo i ne mugudisi a nea ndaela, vhagudi vha fhindula nga nyito, mugudisi a nea hafhu mawanwa.

u linga (*assessment*) – u wana mafhungo nga ha kushumele kwa mugudisiwa nga ndila ya fomala kana i si ya fomala

u linga ha muteo (*baseline assessment*) – u linga ha mathomoni ha u tshatshedzo divha zwine vhagudisiwa vha zwi divha

u linga ha u bvela phanda (*continuous assessment*) – u linga zwine zwa vha tshipiḁa tsha u funza na u bveledza vhagudi nga vhukwamani vhu sa gumi

u ñwala na tshigwada (*guided writing*) – u ñwala hune ha vha hone nga murahu ha musi mudededzi o thoma a ñea pfunzo nga ha zwipiḁa zwa kuñwalele sa, tshivhumbeo, kushumisele kwa zwiḁa zwa u vhala, girama kana kuñwalele.

u rangelapfalandothe (*onset*) – tshipiḁa tsha silabulu tsho rangelaho pfalandothe ya u thoma (*tsumbo*, m –**apa**)

u simuwa ha vhuñwali (*emergent literacy/ growing literacy knowledge*) – zwi amba uri vhagudi vha vha na ndivho ya maipfi o gandiswaho. Vhagudi vha vha khandiso vha konou divha ndivho yadzo, vha guda nga ha bugu na zwitori nga u vhalelwa nga vhaaluwa na vhagudi vhahulwane. Vha lingedza u ñwala madzina avho nga u shumisa mihumbulo yavho sa vha konaho u vhala bugu, zwa vha ita uri vha takuwe siani ja vhuñwali.

u vhala na tshigwada (*guided reading*) – u vhala ha mudededzi na tshigwada tshine tsha vha tsho vhumbwa zwo sedza vhukoni. Mudededzi u dededza vhagudi vha tshigwada itsho sa murangaphanda.

u vhala na vhagudi (*shared reading*) – nyito ine mudededzi a vhala na vhagudi kilasini. Mudededzi u vhala na kilasi yothe. Hu nga shumiswa lijwalo lihulwane kana bugu khulu u itela uri mugudi muhwe na muhwe a kone u vhona zwine zwa khou vhaliwa.

u simuwa ha vhuwali (*emergent literacy*) -zwi amba uri vhagudi vhavha na ndivho ya zwo nwaliwaho. Vhagudi vha vhona khandiso vha kona u divha ndivho yadzo. Vha nga talutshedziwa kana u vhaleliwa zwiitori; vha guda nga ha bugu na uri zwiitori zwi shuma hani u itela uri namusi vhatshida tshikoloni vhavhe vha tshi vho divha nga ha mañwalwa. Vha lingedza u nwala madzina avho nga u shumisa mihumbulo yavho, vha ita unga vha a kho u vhala bugu. Haya ndi one mathomo a nwana a vhuwali.

vhudivhi ha nyambo nnzhi vhu engedzwaho ---musi muthu a tshi guda luambo (kana nyambo) a tshi khou engedza lwawe lwa hayani. Holu luambo a lu khou dzhia vhudzulo ha luambo lwawe lwa hayani, hone lu tou gudwa nalwo. Kha mbekanyamushumo ya pfunzo yo engedza vhugudi ha nyambo mbili; luambo lwa u thoma lu dzula lwo ralo na u tikedziwa, hone luambo lwa u guda ngalwo lu funzwa nalwo. Musi luambo lwa u funza lu tshi vho todou dzhia vhuimo ha luambo lwa u thoma lwa mugudi zwi vhidzwa upfi thuso ya vhudivhi ha nyambo mbili

vhudivhi-nyengedzo ha nyambo nnzhi (*additive multilingualism*) - u guda dziñwe nyambo nga ntha ha luambo lwa hayani

zwibveledzwa zwa vhudavhidzani zwi tshilaho --- zwibveledzwa zwine zwa shumiswa kha jifhasi la vhukuma, sa magazini na dziguranda.

zwiko zwa mafhungo zwinzhi---Thanganelo ya moudu nnzhi dzine dza nga katela zwibveledzwa zwa vhudavhidzani zwo ñwalwaho, thusedzi dza u vhona, mubvumo, vidio na zwiñwe-vho.

zwiko---hu wanalaho mafhungo kana zwithu

Zwirendo zwa nyito – zwirendo zwi ne zwa tevhedzelwa nga nyito. (Tsumbo. Thoho, mahada, khana, dzikhundu, magona, zwikunwane)

Zwipiða zwa maipfi zwa luambo (*language chunk*) - ndi maipfi o shumisiwaho khathihi ane a wanala kha luambo. A ngavha maipfi ane a dzulela u shumiswa o tangana sa tshumbo vha dzula ngafhi?, vho vuwa hani?

